

ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΗΣ ΟΜΟΤΙΜΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΟΚΚΟΡΟΥ-ΑΛΕΥΡΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

19-21 Φεβρουαρίου 2016

Τόπος πραγματοποίησης συμποσίου:

19/2/16: Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστημίου 30)

20-21/2/16: Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών (Φειδίου 1)

Επιστημονική Επιτροπή: Π. Καραναστάση, Α. Ματθαίου, Ε. Papuci-Wladyka, Πλ. Πετρίδης, Ε. Walter-Καρύδη

Οργανωτική Επιτροπή: Κ. Κοπανιάς, Γ. Δουλφής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 19 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2016

Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστημίου 30)

ΕΝΑΡΞΗ

- 9:15-9:30 Χαιρετισμοί
9:30-9:45 Κ. Κοπανιάς, Το επιστημονικό έργο της Γ. Κοκκορού-Αλευρά

1η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Αρχαϊκή Τέχνη

Προεδρείο: Α. Walter-Karydi – Α. Λαιμού

- 9:45-10:00 Κ. Καρακάση, Τα καπτύματα των αρχαϊκών Κορών
10:00-10:15 Ν. Ψάλτη, Διακηρύσσοντας την αξία του πολίτη: μία νέα ανάγνωση της μεγάλης πλαστικής των Δελφών κατά τους αρχαϊκούς χρόνους
10:15-10:30 Δ. Μπίκα, Το χρώμα της κόμης και των οφθαλμών σε αρχαϊκά γλυπτά από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών
- 10:30-11:00 *Συζήτηση-Διάλειμμα*
- 11:00-11:15 Α. Μπανάκα, Αναθήματα: Παραγωγές του αργείου εργαστηρίου ως προσφορές σε χώρους λατρείας του Άργους
11:15-11:30 Α. Ραλλάτου, Αττικός μελανόμορφος αμφορέας στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Βαρκελώνης
11:30-11:45 Δ. Σούρλας, Ανασκάπτοντας στις αρχαιολογικές αποθήκες. Νέα αγάλματα λεόντων αρχαϊκών χρόνων από την Αθήνα
11:45-12:00 Β. Μπάρλου, Ένας νέος αρχαϊκός γλύπτης από την Πάρο
12:00-12:15 Ο. Zolotnikova, Γοργώ ως Πότνια Θηρών στην Αρχαϊκή Τέχνη

2η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Κλασική Τέχνη

Προεδρείο: Π. Βαλαβάνης

- 12:15-12:30 Ν. Χαροκόπος, «οὐδὲ κόρδαχ' εἴλκυσεν»: Ένας πρώιμος κλασικός κρατήρας στην Ταρκυνία και η σύγχρονη του Αττική Κωμική Σκηνή
12:30-12:45 Έ. Παρτίδα και D. Laroche, Ο φυσικός φωτισμός στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική – η περίπτωση των Δελφών
12:45-13:00 Α. Σφυρόερα, Από το λατομείο στο ιερό. Αρχιτεκτονικά γλυπτά σε οικοδομικές επιγραφές
- 13:00-14:00 *Συζήτηση-Διάλειμμα*

3η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Ύστερη Κλασική και Ελληνιστική Τέχνη

Προεδρείο: Ο. Παλαγγιά – Α. Ραμού-Χαψιάδη

- 14:00-14:15 Π. Καγκαράς, Μη ποθητές εταίρες με δύσμορφα, γεροντικά χαρακτηριστικά υπό την επήρεια μέθης: Η παράδοξη περίπτωση των κοροπλαστικών αυτών δημιουργιών
- 14:15-14:30 Π. Γαλιατσάτου, Κεραμική και ταφικά έθιμα από νεκροταφείο του αρχαίου δήμου της Όης (οικόπεδο Κ. Τούλα στο Κορωπί). Συσχετίσεις με τα ταφικά έθιμα των αρχαίων νεκροταφείων της ανατολικής Αττικής
- 14:30-14:45 Δ. Δαμάσκος, Με αφορμή μια ανάγλυφη γυναικεία μορφή από την Αμφίπολη στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Καβάλας
- 14:45-15:00 Κ. Κοντογιάννη, Το νομισματικό πορτραίτο και η παρουσία των ηγεμόνων της ελληνιστικής εποχής στην ηπειρωτική Ελλάδα
- 15:00-15:15 Α. Thomas, Μορφές σκλάβων της Αρχαίας Κωμωδίας σε υστεροκλασικά και ελληνιστικά ειδώλια
- 15:15-15:45 *Συζήτηση*

ΣΑΒΒΑΤΟ 20 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2016

Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών (Φειδίου 1)

4η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Ελληνιστική Τέχνη

Προεδρείο: Π. Καραναστάση

- 9:30-9:45 Β. Γεωργοπούλου, Ονόματα γυναικών σε ενσφράγιστες λαβές εμπορικών αμφορέων
- 9:45-10:00 Μ. Λάλα, Στοιχεία πολεοδομίας, χωροταξίας και αρχιτεκτονικής των αρχαίων ροδιακών ιερών (4ος-1ος αι. π.Χ.)
- 10:00-10:15 Ει. Κουμπούρα, Εμφάνιση, καθιέρωση και εξέλιξη αγαλματικών τύπων και απήχησή τους στην αγγειογραφία και τη μικροπλαστική
- 10:15-10:30 Μ. Γκικιάκη, Η Αιγίδα των Σελευκιδών στο Νότιο Τείχος της Ακροπόλεως
- 10:30-11:00 *Συζήτηση-Διάλειμμα*

5η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στη Ρωμαϊκή Τέχνη

Προεδρείο: Στ. Κατάκης – Ε. Παπουτσή-Wladyka

- 11:00-11:15 Χ. Μηλιώνης, Κλασική αρχαιολογία και θεωρία της αρχαιολογικής επιστήμης: σε αναζήτηση κοινού τόπου
- 11:15-11:30 Γ. Κουρτζέλλης, Δύο νέα γλυπτά από την πόλη της Μυτιλήνης

- 11:30-11:45 Κ. Μπαϊράμη, Ιματιοφόρος ανδριάντας νέου από τη νεκρόπολη της Ρόδου
- 11:45-12:00 Δ. Γρηγορόπουλος, Μοτίβα του συρμού ή τεκμήρια αφοσίωσης; Ανιχνεύοντας τη σημασία των λύχνων με πορτρέτα του Αντινόου
- 12:00-12:15 Φ. Κοκκίνη, Πρότυπα πλαστικής στα ψηφιδωτά δάπεδα αυτοκρατορικών χρόνων του ελλαδικού χώρου
- 12:15-12:30 Θ. Κυριακοπούλου, Ο ψηφιδωτός και τοιχογραφικός διάκοσμος της «Ρωμαϊκής Έπαυλης» στην πόλη της Μυτιλήνης
- 12:30-13:30 *Συζήτηση-Διάλειμμα*
- 13:30-13:45 Ν. Πετρόχειλος, Μνημειώδες ταφικό κτίσμα στην αιτωλική Καλλίπολη
- 13:45-14:00 Ι. Λεβέντη, Μαρμάρινη κεφαλή Διονύσου με στοιχεία εικονιστικού αγάλματος από τη Λάρισα
- 14:00-14:15 Ε. Καλάβρια, Ένα αδημοσίευτο πορτρέτο στο Εθνικό Μουσείο και η ιδιαίτερη σημασία του φορέα του
- 14:15-14:30 Γ. Μοστράτος, Ερμαϊκή στήλη με απεικόνιση Ηρακλή από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
- 14:30-15:00 *Συζήτηση-Διάλειμμα*
- 15:00-15:15 Β. Χριστοπούλου, Ερμαϊκή στήλη ρωμαϊκών χρόνων από την ανασκαφή του μετρό Αθηνών στο οικόπεδο Μακρυγιάννη
- 15:15-15:30 Ειρ. Πουπάκη, Μαρμάρινα σκεύη από τα απορρίμματα των νεοαττικών εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής στα νότια της Αθηναϊκής Ακρόπολης
- 15:30-15:45 Ν. Βαβλέκας, Σκέψεις πάνω στην υπ' αρ. 549 σαρκοφάγο του Βατικανού
- 15:45-16:00 Α. Ευσταθόπουλος, «Άπειροκαλίας» και βανδαλισμοί
- 16:00-16:15 *Συζήτηση*

ΚΥΡΙΑΚΗ 21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2016

Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών (Φειδίου 1)

6η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Τέχνη και την Αρχαιολογία της Κω

Προεδρείο: Σ. Καλοπίση-Βέρτη - Μ. Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου

- 9:30-9:45 Μ. Γεωργιάδης, Επαναπροσδιορίζοντας τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κω
- 9:45-10:00 Γ. Μπουρογιάννης, Φοινικικές ενδείξεις στην Κω των γεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών χρόνων

- 10:00-10:15 Μ. Κουτσουμπού, Οι πρώιμες φάσεις του Ιερού του Απόλλωνα στην Καρδάμαινα και η αρχαϊκή κεραμική της Κω
- 10:15-10:30 Δ. Πότση, Ελληνιστική Κεραμική από το Ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας στην Κω
- 10:30-11:00 *Συζήτηση-Διάλειμμα*
- 11:00-11:15 E. Marzec, The Fine Ware Pottery as an Evidence of the Significance of the Hellenistic Sanctuary of Apollo in Halasarna, Kos
- 11:15-11:30 Ν. Δημάκης, Ρωμαϊκή Αλάσαρνα: ανιχνεύοντας λατρείες μέσα από τα λυχνάρια
- 11:30-11:45 Χρ. Τσούλη, Ο τύπος του επιτάφιου πεσσόσχημου βωμού στην Κω: συμβολή στη μελέτη της προέλευσης του ρωμαϊκού επιτάφιου βωμού

7η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Προσεγγίσεις στην Τέχνη και την Αρχαιολογία τής Λακωνίας

Προεδρείο: Πλ. Πετρίδης – Μ. Πιπιλή

- 11:45-12:00 Γ. Δουλφής, Διάσπαρτα και εντοιχισμένα αρχαία γλυπτά από την ευρύτερη περιοχή του Μυστρά
- 12:00-12:15 Μ. Τσούλη, Δ. Βλαχάκος και Α. Κώτση, Νέα προϊστορική θέση στην περιοχή «Βρυσικά» Ξηροκαμπίου Λακωνίας
- 12:15-13:30 *Συζήτηση-Διάλειμμα*
- 13:30-13:45 Λ. Σουχλέρης, Νέες αγροτικές και οικιστικές εγκαταστάσεις από τους ύστερους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους στη Βόρεια Λακεδαίμονα
- 13:45-14:00 Α. Μαλτέζου, Αγροτική εγκατάσταση στην Τόριζα Παλαιοπαναγιάς Λακωνίας
- 14:00-14:15 Ν. Θέμος, Απόσπασμα του Διοκλητιάνειου διατάγματος από τη Σπάρτη
- 14:15-14:30 Έ. Ζαββού, Ευρήματα ιερού από σωστική ανασκαφή της Σπάρτης
- 14:30-14:45 Μ. Τσούλη, Ομάδα αττικών σαρκοφάγων και επιφανή ταφικά μνημεία από την ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης
- 14:45-15:00 *Συζήτηση*

ΚΑΤΑΛΗΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Προεδρείο: Γ. Δουλφής – Κ. Κοπανιάς – Ειρ. Πουπάκη

- 15:00-15:10 Κλείσιμο του Συμποσίου (Ε. Walter-Καρύδη)
- 15:10-16:00 Αναμνήσεις μαθητών
- 16:00-17:00 Δεξίωση

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Νίκος Βαβλέκας, Σκέψεις πάνω στην υπ' αρ. 549 σαρκοφάγο του Βατικανού.....	8
Παναγιώτα Γαλιατσάτου, Κεραμική και ταφικά έθιμα από νεκροταφείο του αρχαίου δήμου της Όης (οικόπεδο Κ. Τούλα στο Κορωπί). Συσχετίσεις με τα ταφικά έθιμα των αρχαίων νεκροταφείων της ανατολικής Αττικής.....	8
Μερκούριος Γεωργιάδης, Επαναπροσδιορίζοντας τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κω.....	9
Βικτώρια Γεωργοπούλου, Ονόματα γυναικών σε ενσφράγιστες λαβές εμπορικών αμφορέων	9
Μαίρη Γκιλάκη, Η Αιγίδα των Σελευκιδών στον Νότιο Τείχος της Ακροπόλεως	10
Δημήτρης Γρηγορόπουλος, Μοτίβα του συρμού ή τεκμήρια αφοσίωσης; Ανιχνεύοντας τη σημασία των λύχνων με πορτρέτα του Αντινού.....	10
Δημήτρης Δαμάσκος, Με αφορμή μια ανάγλυφη γυναικεία μορφή από την Αμφίπολη στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Καβάλας.....	11
Νικόλας Δημάκης, Ελληνιστική και ρωμαϊκή Αλάσαρνα: τα λυχνάρια.....	11
Γιώργος Δουλφής, Διάσπαρτα και εντοιχισμένα αρχαία γλυπτά από την ευρύτερη περιοχή του Μυστρά.....	11
Αλέξης Ευσταθόπουλος, <i>Άπειροκαλίας</i> και βανδαλισμοί.....	12
Έλενα Ζαββού, Ευρήματα ιερού από σωστική ανασκαφή της Σπάρτης.....	13
Olga Zolotnikova, Η Γοργώ ως Πότνια Θηρών στην Αρχαϊκή Τέχνη.....	13
Νάσος Θέμος, Απόσπασμα του Διοκλητιάνειου διατάγματος από τη Σπάρτη	14
Παναγιώτης Καγκαράς, Μη ποθητές εταίρες με δύσμορφα, γεροντικά χαρακτηριστικά υπό την επήρεια μέθης: Η παράδοση περίπτωση των κοροπλαστικών αυτών δημιουργιών.....	14
Ελένη Καλάβρια, Ένα αδημοσίευτο πορτρέτο στο Εθνικό Μουσείο και η ιδιαίτερη σημασία του φορέα του.....	15
Κατερίνα Καρακάση, Τα καττύματα των αρχαϊκών Κορών.....	15
Φωτεινή Κοκκίνη, Πρότυπα πλαστικής στα ψηφιδωτά δάπεδα αυτοκρατορικών χρόνων του ελλαδικού χώρου	15
Κωνσταντίνα Κοντογιάννη, Το νομισματικό πορτρέτο και η παρουσία των ηγεμόνων της ελληνιστικής εποχής στην ηπειρωτική Ελλάδα.....	16
Ειρήνη Κουμπούρα, Εμφάνιση, καθιέρωση και εξέλιξη αγαλματικών τύπων και απήχυσή τους στην αγγειογραφία και τη μικροπλαστική	17
Γιάννης Κουρτζέλλης, Δύο νέα γλυπτά από την πόλη της Μυτιλήνης.....	17
Μαρία Κουτσουπού, Οι πρώιμες φάσεις του Ιερού του Απόλλωνα στην Καρδάμαινα και η αρχαϊκή κεραμική της Κω	18
Μιράντα Λάλα, Στοιχεία πολεοδομίας, χωροταξίας και αρχιτεκτονικής των αρχαίων ροδιακών ιερών (4ος-1ος αι. π.Χ.)	19
Ιφιγένεια Λεβέντη, Μαρμάρινη κεφαλή Διονύσου με στοιχεία εικονιστικού αγάλματος από τη Λάρισα.....	20

Αφροδίτη Μαλτέζου, Αγροτική εγκατάσταση στην Τόριζα Παλαιοπαναγιάς Λακωνίας	21
Edyta Marzec, The Fine Ware Pottery as an Evidence of the Significance of the Hellenistic Sanctuary of Apollo in Halasarna, Kos	22
Χρήστος Μηλιώνης, Κλασική αρχαιολογία και θεωρία της αρχαιολογικής επιστήμης: σε αναζήτηση κοινού τόπου	22
Γεώργιος Μοστράτος, Ερμαϊκή στήλη με απεικόνιση Ηρακλή από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.....	23
Καλλιόπη Μπαϊράμη, Ιματιοφόρος ανδριάντας νέου από τη νεκρόπολη της Ρόδου.....	23
Άννα Μπανάκα, Αναθήματα: Παραγωγές του αργείου εργαστηρίου ως προσφορές σε χώρους λατρείας του Άργους	24
Βίκυ Μπάρλου, Ένας νέος αρχαϊκός γλύπτης από την Πάρο	24
Δάφνη Μπίκα, Το χρώμα της κόμης και των οφθαλμών σε αρχαϊκά γλυπτά από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών	25
Γιώργος Μπουρογιάννης, Φοινικικές ενδείξεις στην Κω των γεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών χρόνων	25
Έλενα Παρτίδα και Didier Laroche, Ο φυσικός φωτισμός στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική: Η περίπτωση των Δελφών	26
Νικόλαος Πετρόχειλος, Μνημειώδες ταφικό κτίσμα στην αιτωλική Καλλίπολη	26
Δήμητρα Πότση, Ελληνιστική Κεραμική από το Ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας στην Κω.....	27
Ειρ. Πουπάκη, Μαρμάρινα σκεύη από τα απορρίμματα των νεοαττικών εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής στα νότια της αθηναϊκής Ακρόπολης.....	27
Αντωνία Ραλλάτου, Αττικός μελανόμορφος αμφορέας στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Βαρκελώνης	28
Δημήτρης Σούρλας, Ανασκάπτοντας στις αρχαιολογικές αποθήκες. Νέα αγάλματα λεόντων αρχαϊκών χρόνων από την Αθήνα	29
Λεωνίδας Σουγλέρης, Νέες αγροτικές και οικιστικές εγκαταστάσεις από τους ύστερους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους στη Βόρεια Λακεδαίμονα.....	29
Αλεξάνδρα Σφυρόερα, Από το λατομείο στο ιερό. Αρχιτεκτονικά γλυπτά σε οικοδομικές επιγραφές.....	30
Agnes Thomas, Μορφές σκλάβων της αρχαίας κωμωδίας σε υστεροκλασικά και ελληνιστικά ειδώλια.....	31
Μαρία Τσούλη, Ομάδα αττικών σαρκοφάγων και επιφανή ταφικά μνημεία από την ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης	32
Μαρία Τσούλη, Δημήτρης Βλαχάκος, Ανδριάνα Κώτση, Νέα προϊστορική θέση στην περιοχή «Βρυσικά» Ξηροκαμπίου Λακωνίας.....	32
Χρυσάνθη Τσούλη, Ο τύπος του επιτάφιου πεσσόσχημου βωμού στην Κω: συμβολή στη μελέτη της προέλευσης του ρωμαϊκού επιτάφιου βωμού.....	33
Νίκος Χαροκόπος, <i>οὐδὲ κόρδαχ' εἴλκυσεν</i> : Ένας πρώιμος κλασικός κρατήρας στην Ταρκυνία και η σύγχρονή του αττική κωμική σκηνή	34

Βασιλική Χριστοπούλου, Ερμαϊκή στήλη ρωμαϊκών χρόνων από την ανασκαφή τού Μετρό Αθηνών στο οικόπεδο Μακρυγιάννη	35
Αθανασία Ψάλτη, Διακηρύσσοντας την αξία του πολίτη: μία νέα ανάγνωση της μεγάλης πλαστικής των Δελφών κατά τους αρχαϊκούς χρόνους.....	36

Νίκος Βαβλέκας, Σκέψεις πάνω στην υπ' αρ. 549 σαρκοφάγο του Βατικανού

Η ανακοίνωση αυτή έχει ως σκοπό να εξετάσει εικονογραφικά την υπ' αρ. 549 σαρκοφάγο του Βατικανού, της οποίας ο γλυπτός διάκοσμος αποδίδει μια μυθολογική σκηνή που η σύγχρονη έρευνα ερμηνεύει συνήθως ως Γιγαντομαχία. Ειδικότερα η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να εισαγάγει μία άλλη ερμηνεία για τη συγκεκριμένη μυθολογική σκηνή, να αποκωδικοποιήσει το νόημα της εικονογραφίας της υπό διαφορετικό πρίσμα και να εξηγήσει γιατί ο χαρακτηρισμός της συγκεκριμένης παράστασης ως Γιγαντομαχίας, χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Επίσης, γίνεται προσπάθεια αφενός να προσδιοριστούν οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος από τον Ρωμαίο πάτρωνα για τη διακόσμηση της σαρκοφάγου, παρουσιάζοντας θρησκευτικές δοξασίες της εποχής, και αφετέρου να διαφανεί η πολυπλοκότητα των προβλημάτων στην ερμηνεία των αρχαίων έργων τέχνης, όταν αυτά στερούνται των ανασκαφικών τους δεδομένων.

Νίκος Βαβλέκας

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

vavlekas@yahoo.gr

Παναγιώτα Γαλιατσάτου, Κεραμική και ταφικά έθιμα από νεκροταφείο του αρχαίου δήμου της Όης (οικόπεδο Κ. Τούλα στο Κορωπί). Συσχετίσεις με τα ταφικά έθιμα των αρχαίων νεκροταφείων της ανατολικής Αττικής

Η ανακοίνωση επικεντρώνεται στην εξέταση του αρχαίου νεκροταφείου που έχει ανασκαφεί στο οικόπεδο του Κωνσταντίνου Τούλα στο σημερινό Κορωπί και συσχετίζεται με τον αρχαίο δήμο της Όης, αποτελώντας πιθανόν τμήμα δημοτικού νεκροταφείου. Η ανασκαφή στο οικόπεδο Κωνσταντίνου Τούλα έλαβε χώρα, με ενδιάμεσες διακοπές, από τον Ιούλιο 1994 έως τον Σεπτέμβριο 1995, από τη Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Δίνονται τα ανασκαφικά δεδομένα του νεκροταφείου και γίνεται αναφορά στα δυσάρεστα γεγονότα των λαθρανασκαφών και των καταστροφών που έχουν υποστεί οι αρχαιότητες στο πέρασμα του χρόνου.

Στη συνέχεια εξετάζεται η αδημοσίευτη κεραμική του, μέσω επιλεγμένων αγγείων και τμημάτων αγγείων, καθώς και θέματα εικονογραφικά και τεχνοτροπικά, ενώ χαρακτηριστικά αγγεία αποδίδονται σε ζωγράφους και εργαστήρια. Περιγράφονται η φάση εξέλιξης και ο τύπος που αντιπροσωπεύει το κάθε αγγείο και τεκμηριώνεται η χρονολόγησή του, μέσω της εξέτασης παραλλήλων.

Επίσης, γίνονται γενικότερες παρατηρήσεις για τη χρονική έκταση της κεραμικής και δίνονται τα χρονικά σημεία της έναρξης χρήσης και της εγκατάλειψης του νεκροταφείου σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα. Η εικόνα που έχει σχηματιστεί έως τώρα από τα ανασκαφικά δεδομένα είναι αρκετά αποσπασματική και αυτό οφείλεται τόσο στην κακή κατάσταση διατήρησης της συντριπτικής πλειονότητας των τάφων όσο και στο γεγονός ότι η ανασκαφή δεν έχει επεκταθεί έως σήμερα σε όλη την έκταση του αρχαίου νεκροταφείου.

Ο αρχικός πυρήνας του νεκροταφείου πρέπει να χρονολογείται ήδη από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. τουλάχιστον. Εντούτοις, η παντελής απουσία αξιόλογων ευρημάτων του 7^{ου} αι. π.Χ. οδηγεί στην υπόθεση ότι, αν δεν υπήρξε διακοπή στη

χρήση του, κατά την περίοδο αυτή οι ταφές εξακολούθησαν να γίνονται σε χώρο εκτός του ανεσκαμμένου. Και ο 6^{ος} αι. π.Χ. αντιπροσωπεύεται στο νεκροταφείο, αποτελώντας τη δεύτερη σε συχνότητα περίοδο μετά τον 5^ο αι. π.Χ., στον οποίο, και ιδίως στο α΄ μισό του, εντάσσεται η συντριπτική πλειονότητα των τάφων. Από τον 4^ο αι. π.Χ. κ.ε. τα ευρήματα μειώνονται δραματικά, αλλά δεν εξαφανίζονται και, με ένα κενό κατά τον 3^ο αι. π.Χ., συνεχίζονται πολύ αραιά στον 2^ο και στον 1^ο αι. π.Χ.

Ακολουθεί εξέταση των ταφικών εθίμων, όπως αυτά προκύπτουν από τα ανασκαφικά δεδομένα και τα ευρήματα του νεκροταφείου: συζητούνται η μορφή των τάφων και οι ταφικές πρακτικές. Οστεολογικές μελέτες από το νεκροταφείο δεν έχουν έως σήμερα πραγματοποιηθεί.

Τέλος, δίνεται το ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο μέσω συγκριτικής εξέτασης ταφικών ευρημάτων από αρχαίους δήμους της Μεσογαίας και της ανατολικής Αττικής, καταλήγοντας σε συμπεράσματα επί των ταφικών εθίμων των περιοχών αυτών στο σύνολο.

Παναγιώτα Γαλιατσάτου

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών– Καταδυόμενη Αρχαιολόγος
στην Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων
panagiotagaliatsatou@hotmail.com

Μερκούριος Γεωργιάδης, Επαναπροσδιορίζοντας τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κω

Το αρχαιολογικό πρόγραμμα επιφανειακής έρευνας στην Αλάσαρνα της Κω και η συστηματική ανασκαφή στην Καρδάμαινα έχουν διευρύνει σημαντικά τις γνώσεις μας για τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κω. Τα δύο αυτά αρχαιολογικά προγράμματα έχουν προσδώσει νέα δεδομένα καθώς και νέες ερμηνείες για τη χρήση και κατοίκηση του νησιού για ένα μεγάλο τμήμα της προϊστορίας. Στην παρούσα ομιλία θα αναδειχθούν τα νέα στοιχεία της μελέτης για τη Νεολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κω και η σημασία τους για την ανάλυση της προϊστορίας του ευρύτερου Αιγαίου. Πρόσφατες μελέτες έχουν συνθέσει τις παλαιότερες αποσπασματικές πληροφορίες και έχουν διαμορφώσει ένα διαχρονικό αφήγημα για τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις στο νησί. Εντός αυτού του πλαισίου θα επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος της Κω στο προϊστορικό Αιγαίο και θα προταθούν νέες ιδέες για μελλοντική έρευνα στο νησί αλλά και πέρα από αυτό.

Μερκούριος Γεωργιάδης

Δρ. Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Nottingham
Mercourios.Georgiadis@nottingham.ac.uk

Βικτώρια Γεωργοπούλου, Ονόματα γυναικών σε ενσφράγιστες λαβές εμπορικών αμφορέων

Η παρουσία γυναικείων ονομάτων σε ενσφράγιστες λαβές εμπορικών αμφορέων είναι πολύ περιορισμένη. Η Ρόδος, ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραγωγής εμπορικών αμφορέων κατά την ελληνιστική εποχή, κατέχει το μεγαλύτερο αριθμό

ενσφράγιστων λαβών με ονόματα γυναικών, που κατά πάσα πιθανότητα υπήρξαν εργαστηριάρχες, δηλ. ιδιοκτήτριες των κεραμικών εργαστηρίων. Επίσης, η Μίλητος και η Κως διαθέτουν ελάχιστα ευρήματα ενσφράγιστων λαβών με ονόματα γυναικών. Το παρόν άρθρο ερευνά το ρόλο της γυναίκας μέσα από οικονομικές-επιχειρηματικές δραστηριότητες, στο πλαίσιο της ελληνιστικής κοινωνίας.

Βικτώρια Γεωργοπούλου
Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
vickygeo@hotmail.com

Μαίρη Γκικάκη, Η Αιγίδα των Σελευκιδών στον Νότιο Τείχος της Ακροπόλεως

Μεταξύ των λαμπρών αναθημάτων Ελληνιστικών ηγεμόνων στην πόλη των Αθηνών και ιδιαίτερα στην Ακρόπολη, ο Πausanias μνημονεύει και επίχρυση «Αιγίδα» στο νότιο τείχος της Ακροπόλεως, ανάθημα του βασιλιά της Συρίας, Αντιόχου. Ενώ η ταυτότητα του αναθέτη έχει συζητηθεί διεξοδικά από τη νεώτερη έρευνα, η μορφή και η ακριβής θέση του αναθήματος διαφεύγουν. Θεωρείται βέβαια πιθανό να διασώζονται απόηχοι του έργου στη μικροτεχνία της εποχής. Ίσως μάλιστα η Μέδουσα Rondanini, γνωστό αντίγραφο των Ρωμαϊκών Χρόνων, να αποδίδει το πρόσωπο της Μέδουσας Γοργόνας. Η παρούσα ανακοίνωση σκοπεύει να ρίξει νέο φως στα παλιά αυτά ερωτήματα.

Μαίρη Γκικάκη
Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Würzburg, Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων
gkikaki.mairi@gmail.com

Δημήτρης Γρηγορόπουλος, Μοτίβα του συρμού ή τεκμήρια αφοσίωσης;

Ανιχνεύοντας τη σημασία των λύχνων με πορτρέτα του Αντινόου

Τα πορτρέτα του συντρόφου του αυτοκράτορα Αδριανού Αντινόου αποτελούν, με εξαίρεση εκείνα των αυτοκρατόρων και μελών του αυτοκρατορικού οίκου, μια από τις πολυπληθέστερες ομάδες εικονιστικών έργων που έχουν σωθεί από τη ρωμαϊκή αρχαιότητα. Εκτός από τα αγάλματα και τα νομισματικά πορτρέτα, απεικονίσεις του Αντινόου έχουν αναγνωρισθεί σε ένα μεγάλο πλήθος έργων μικροτεχνίας, από δακτυλιόλιθους και αντικείμενα καλωπισμού μέχρι αγγεία και εξαρτήματα επίπλωσης, από πολλές περιοχές της αυτοκρατορίας. Με αφετηρία ένα εύρημα από τον Πειραιά, στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται μια ελάχιστα γνωστή ομάδα λύχνων που διακοσμούνται με τέτοια πορτρέτα και έχουν ανακαλυφθεί στις Κεγχρεές και τη Μίλητο. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται η παραγωγή, η χρονολόγηση και η χρήση τους με βάση τα διαθέσιμα ανασκαφικά συμφραζόμενα. Επιπλέον γίνεται αντιπαραβολή της εικονογραφίας τους με πορτρέτα του Αντινόου στη γλυπτική και τη μικροτεχνία. Από την εξέταση αυτή προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με τις εικονογραφικές επιλογές, την αναγνωσιμότητα, τη διάδοση και τη σκοπιμότητα των λύχνων που μας απασχολούν. Επιπλέον, η εξέταση αυτή εγείρει ερωτήματα σχετικά με την παραγωγή και κυκλοφορία πορτρέτων του Αντινόου, η οποία σύμφωνα με την κοινή παραδοχή της έρευνας, αποτέλεσε φαινόμενο χρονικά περιορισμένο στους χρόνους του Αδριανού και των πρώιμων χρόνων των Αντωνίων.

Δημήτρης Γρηγορόπουλος
Δρ. Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Durham
dimitris.grigoropoulos@hotmail.co.uk

Δημήτρης Δαμάσκος, Με αφορμή μια ανάγλυφη γυναικεία μορφή από την Αμφίπολη στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Καβάλας

Στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Καβάλας εκτίθεται τμήμα ανάγλυφου μιας γυναικείας μορφής, ντυμένης με χιτώνα και ιμάτιο, η οποία απεικονίζεται σε έντονη κίνηση προς τα δεξιά. Το ανάγλυφο προέρχεται από την Αμφίπολη, και ήταν μέρος ευρύτερου γλυπτού διακόσμου κάποιου μνημείου, μάλλον, όπως αποδεικνύει η αναθύρωση στη σωζόμενη αριστερή πλευρά του. Η μορφή συσχετίζεται με αντίστοιχες παραστάσεις κινημένων γυναικείων μορφών που αποτελούσαν τμήματα πολυπρόσωπων συνθέσεων, αναθηματικού ή επιτύμβιου χαρακτήρα.

Δημήτρης Δαμάσκος
Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Ελεύθερου Πανεπιστημίου Βερολίνου, Αναπληρωτής Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Πατρών
ddamaskos@yahoo.com

Νικόλας Δημάκης, Ελληνιστική και ρωμαϊκή Αλάσαρνα: τα λυχνάρια

Τα λυχνάρια συμβάλλουν σημαντικά στη γνώση της ιστορίας των χώρων από όπου προέρχονται. Στα ρωμαϊκά λυχνάρια από το ιερό του Απόλλωνα στην Αλάσαρνα της Κω μπορούμε να ανιχνεύσουμε πτυχές της ιστορίας του ιερού κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, καθώς δεν έπαψαν να αποτελούν μια προσιτή, από κάθε άποψη, και προσφιλή, ως φαίνεται, επιλογή προσφοράς από τους προσκυνητές. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να αντλήσει από αυτή την κατηγορία ευρημάτων πληροφορίες για τις λατρείες στην Αλάσαρνα, τις εμπορικές της σχέσεις και τις πολιτισμικές επιρροές κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.

Νικόλας Δημάκης
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
nikdim26@yahoo.gr

Γιώργος Δουλφής, Διάσπαρτα και εντοιχισμένα αρχαία γλυπτά από την ευρύτερη περιοχή τού Μυστρά

Τόσο στον αρχαιολογικό χώρο της καστροπολιτείας του Μυστρά όσο και έξω από αυτόν, στον Νέο Μυστρά, στην Αναβρυτή, στο Παρόρι, στη Μαγούλα και αλλού, βρίσκονται διάσπαρτα, εντοιχισμένα ή ενίοτε σε δεύτερη χρήση ακόμα, διάφορα αρχαία γλυπτά. Αν και ορισμένα από αυτά έχουν ήδη τύχει μελέτης και δημοσίευσης, πολλά λανθάνουν.

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν προς τιμήν της Λάκαινας Καθηγήτριας κας Γ. Κοκκορού-Αλευρά, η οποία έταξε αρκετούς μαθητές της στην έρευνα της ιδιαίτερης πατρίδας της, προτρέποντάς τους κατά το ευριπίδειο «Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει», περισσότερα από δέκα αδημοσίευτα γλυπτά διαφόρων κατηγοριών και εποχών. Ανάμεσα σε άλλα, όπως ακέραια λίθινα αγγεία,

θραύσματα σαρκοφάγων, στήλη με ανθεμωτό διάκοσμο, ξεχωρίζουν ένα ανάγλυφο του γνωστού τύπου των Διοσκούρων, αποδοσμένων με δύο αμφορείς και με λεοντοκεφαλή ανάμεσά τους, ο κορμός ενός λιονταριού και τα ίσως συνανήκοντα πίσω άκρα πόδια του, ένας γυναικείος κορμός και ένα ανδρικό πορτρέτο. Τέλος, θα παρουσιαστεί ένα προβληματικό ως προς τη χρονολόγηση, την εικονογραφία και τη χρήση λίθινο αντικείμενο, που είναι ή μιμείται μικρή λάρνακα.

Τα περισσότερα από τα παραπάνω γλυπτά έχουν σμιλευθεί σε λακωνικά μάρμαρα και συμβάλλουν στις γνώσεις μας για τη λιθοξοΐα και τη γλυπτική παραγωγή της Σπάρτης και της Λακωνίας διαχρονικά, καθώς και στην αντίληψη που έχουμε για τη σχέση των Λακώνων με τις καλλιτεχνικές δημιουργίες του υπόλοιπου αρχαίου κόσμου.

Γιώργος Δουλφής
Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκπαιδευτικός
gdoulfis@yahoo.gr

Αλέξης Ευσταθόπουλος, *Απειροκαλία και βανδαλισμοί*

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στα αστικά κέντρα μία έξαρση του φαινομένου των βανδαλισμών υπαίθριων αγαλμάτων. Οι καταστροφές αγαλμάτων σε καιρούς ειρήνης από ανθρώπινο παράγοντα, συχνά με αμφιλεγόμενο πολιτικό χαρακτήρα, είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο. Ωστόσο, οι βαθύτερες αιτίες και οι κοινωνικές προεκτάσεις του μπορούν να αναζητηθούν σε ορισμένα ενδεικτικά περιστατικά της αρχαιότητας.

Η πιο γνωστή περίπτωση βεβήλωσης αγαλμάτων είναι αυτή των *Έρμοκοπιδών*. Το 415 π.Χ., λίγο πριν από την αναχώρηση των αθηναϊκών στρατευμάτων για τη σικελική εκστρατεία, μία ομάδα νεαρών ακρωτηρίασε σχεδόν όλες της ερμαϊκές στήλες της πόλης. Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε όχι μόνο κακός οϊωνός για την ετοιμαζόμενη εκστρατεία, αλλά και συνομωσία με απώτερο σκοπό την κατάλυση της δημοκρατίας.

Με αφορμή το παραπάνω περιστατικό, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι και παλαιότερα ορισμένα αγάλματα της πόλης είχαν υποστεί μεμονωμένες φθορές από νέους σε κατάσταση μέθης και άκρας ευθυμίας, χωρίς συγκεκριμένο κίνητρο.

Πολλές φορές η βεβήλωση ενός αγάλματος είχε ληστρικό χαρακτήρα. Είναι ενδεικτικό ότι και τα δύο χρυσελεφάντινα αγάλματα του Φειδία με τα πολύτιμα υλικά τους έβαλαν εξ αρχής ακόμα και κοινούς κλέφτες σε πειρασμό.

Βανδαλισμοί αγαλμάτων με τελετουργικό χαρακτήρα μπορούσαν να συμβούν και κατά τη διάρκεια θρησκευτικών εορτών, όπως για παράδειγμα το μαστίγωμα του αγάλματος του θεού.

Ειδική μνεία πρέπει να γίνει και σε καταστροφές που έγιναν σε έξαρση τρέλας, όπως είναι η περίπτωση του γλύπτη Απολλόδωρου ή του Ηρόστρατου, του οποίου το όνομα οι πόλεις της Ιωνίας προσπάθησαν προφανώς ανεπιτυχώς να διαγράψουν από την ιστορία.

Συνοψίζοντας, οι καταστροφές αγαλμάτων με κίνητρα πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, ιδιοτελή, υπαρκτά και ανύπαρκτα, είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο, του οποίου η κύρια συνέπεια είναι ο αφανισμός έργων τέχνης που χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους. Τα κίνητρα των δραστών παραμένουν έως σήμερα σχεδόν τα ίδια. Τα αγάλματα, ακίνητα και βουβά, υπομένουν τη βεβήλωσή τους. Η μήπως η ιστορία του ολυμπιονίκη Θεαγένη από τη Θάσο ανατρέπει αυτή την πάγια αντίληψη;

Αλέξης Ευσταθόπουλος

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

alef79@hotmail.com

Έλενα Ζαββού, Ευρήματα ιερού από σωστική ανασκαφή της Σπάρτης

Στη μελέτη αυτή θα παρουσιαστούν τα ευρήματα της σωστικής ανασκαφής οικοπέδου της Σπάρτης, τα οποία υποδεικνύουν στην ευρύτερη περιοχή τη θέση ενός από τα ιερά των Διοσκούρων που αναφέρονται από τον Πausanias, και θα γίνει προσπάθεια της ταύτισής του.

Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν αναθηματική επιγραφή, κορμός ανδρικής μορφής στον τύπο των Διοσκούρων, αλλά και ευρήματα των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων (κεραμική, μικκύλα αγγεία, πήλινα και μολύβδινα ειδώλια, πήλινος ανάγλυφος πίνακας και ανάγλυφα πλακίδια), που υποδηλώνουν τη λατρευτική χρήση του ίδιου χώρου από την εποχή αυτή.

Έλενα Ζαββού

Αρχαιολόγος Επιγραφικού Μουσείου

elthe963@otenet.gr

Olga Zolotnikova, Η Γοργώ ως Πότνια Θηρών στην Αρχαϊκή Τέχνη

Στόχος της ανακοίνωσης είναι η αναλυτική παρουσίαση των παραστάσεων της Γοργούς ως Πότνιας Θηρών που εντοπίζονται στην Αρχαϊκή τέχνη. Τρεις κύριοι τρόποι απεικόνισης της Γοργούς ως Πότνιας Θηρών παρατηρούνται στην εικονογραφία της περιόδου αυτής. Ο πρώτος παριστάνει τη Γοργώ με μορφή και στάση της Πότνιας Θηρών. Κατά τον δεύτερο, το κεφάλι της Γοργούς απεικονίζεται ανάμεσα σε μορφές ζώων ή/και ζωιδίων. Τέλος, κατά τον τρίτο τρόπο, η μορφή της Γοργούς φέρει ορισμένα μόνο χαρακτηριστικά της Πότνιας Θηρών.

Η ανακοίνωση σκοπεύει να εξετάσει ζητήματα όπως κατά πόσο η αρχαϊκή εικονογραφία ταύτιζε την Γοργώ με την Πότνια Θηρών, ή ποια ήταν η σχέση των δύο όψεων της Πότνιας Θηρών – της «όμορφης» και της γοργοειδούς, και άλλα.

Olga Zolotnikova

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Διδάσκουσα στο Ελληνικό

Ανοικτό Πανεπιστήμιο

olga_zolotnikova@hotmail.com

Νάσος Θέμος, Απόσπασμα του Διοκλητιανείου διατάγματος από τη Σπάρτη

Στη μελέτη αυτή θα παρουσιαστεί αποσπασματικά σωζόμενη μαρμάρινη πλάκα, η οποία σώζει το κατώτερο μέρος του λατινικού προοιμίου του Διοκλητιανείου «διατάγματος περί τιμών» και μικρά τμήματα δύο κεφαλαίων από τον κατάλογο με τις τιμές των αγαθών. Η πλάκα βρέθηκε κατά τη διάρκεια σωστικής ανασκαφής στο εσωτερικό πηγαδιού στο βορειοανατολικό τμήμα της σύγχρονης Σπάρτης, αλλά τό πάχος της δεικνύει ότι αποτελούσε μέρος της επένδυσης του τοίχου κάποιου δημόσιου κτηρίου στην αγορά της Σπάρτης.

Νάσος Θέμος

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Επιγραφικού Μουσείου
elthe963@otenet.gr

Παναγιώτης Καγκαράς, Μη ποθητές εταίρες με δύσμορφα, γεροντικά χαρακτηριστικά υπό την επήρεια μέθης: Η παράδοξη περίπτωση των κοροπλαστικών αυτών δημιουργιών

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μία σειρά ειδωλίων γυναικών που λόγω της προκλητικής εμφάνισης και στάσης τους εύλογα ταυτίζονται με εταίρες, χωρίς πάντως να διαθέτουν τα ανάλογα ερωτικά θέλγητρα, παρά μόνο δύσμορφα, γεροντικά χαρακτηριστικά, ευρισκόμενες υπό την επήρεια της μέθης. Μέσω της παρουσίασης επιλεγμένων μορφών με ιδιαίτερα γνωρίσματα ή με γνωστό τόπο εύρεσης επιχειρείται μία εικονογραφική προσέγγισή τους, ώστε να εξακριβωθεί υπό ποιες συνθήκες οι κοροπλάστες κατέληξαν σε αυτές τις δημιουργίες συνδυάζοντας θεματικά τις εταίρες με τις ηλικιωμένες γυναίκες, καθώς επίσης να προσδιοριστεί το νοηματικό περιεχόμενο και η χρήση τους.

Αξίζει να σημειωθεί πως το παράδοξο στην περίπτωση των ειδωλίων αυτών έγκειται, πέρα από την αντιφατική τους εικονογραφία, στο γεγονός πως ούτε σχετίζονταν αποκλειστικά με συμποσιακά συμφραζόμενα ούτε είχαν ως σκοπό να γελοιοποιήσουν απλά τα απεικονιζόμενα περιθωριακά άτομα, ώστε να εκφράσουν ενδεχομένως μία έμμεση κοινωνική κριτική και να συμβάλουν στην τόνωση της αυτοεκτίμησης του κυρίως κοινωνικού συνόλου. Βεβαίως, τέτοιες μορφές θα προκαλούσαν αναμφίβολα το γέλιο μέσω της παράδοξης εμφάνισης και κατάστασής τους. Η συχνή τους όμως εύρεση σε τάφους παιδιών αλλά και γυναικών, καθώς και σε ιερά χθόνιων και γονιμικών θεοτήτων, υποδεικνύει ότι θα διέθεταν ένα ευρύτερο νοηματικό περιεχόμενο, σχετιζόμενο πιθανόν με τις λαϊκές, θρησκευτικές δοξασίες της εποχής, οι οποίες θα γίνει προσπάθεια να ιχνηλατηθούν.

Παναγιώτης Καγκαράς

Μ.Δ.Ε. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
pkagaras@hotmail.com

Ελένη Καλάβρια, Ένα αδημοσίευτο πορτρέτο στο Εθνικό Μουσείο και η ιδιαίτερη σημασία του φορέα του

Στη μελέτη παρουσιάζεται ένα αδημοσίευτο πορτρέτο στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, το οποίο συμπληρώνει τη γνώση μας για τα πορτρέτα των μεταβατικών χρόνων, από τα ύστερα ελληνιστικά χρόνια στα χρόνια της πρώιμης ρωμαϊοκρατίας. Το πορτρέτο παρουσιάζει μια τεχνική ιδιαιτερότητα που φανερώνει ότι φορέας του ήταν μια ερμαϊκή στήλη, ένας φορέας πορτρέτων του οποίου δείγματα απουσιάζουν από την Ελλάδα κατά την εποχή που χρονολογείται το πορτρέτο αυτό. Στην περίοδο αυτή είναι ωστόσο γνωστό ότι τουλάχιστον τα αττικά εργαστήρια γλυπτικής παρήγαγαν γλυπτά για εξαγωγή στη Δύση, με πολύ δημοφιλή τα πορτρέτα σε ερμαϊκές στήλες, που κοσμούσαν τα περιστύλια των ρωμαϊκών επαύλεων.

Ελένη Καλάβρια

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Υπουργείου Πολιτισμού
kalabrel@hotmail.com

Κατερίνα Καρακάση, Τα καττύματα των αρχαϊκών Κορών

Ελάχιστα δείγματα αρχαίων υποδημάτων έχουν διασωθεί. Ωστόσο, έχουμε αναπαραστάσεις διαφόρων τύπων τους στην αγγειογραφία ή σε αγγεία που έχουν το σχήμα του ποδιού ή πέλματος, σε ανάγλυφα καθώς και σε αγάλματα, όπως στις αρχαϊκές Κόρες.

Στην ανακοίνωση μας θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τους τύπους και την εξέλιξη των υποδημάτων των αρχαϊκών Κορών κατά χρονολογική σειρά και να παρατηρήσουμε τις τυχόν διαφορές μεταξύ των υποδημάτων των αναθηματικών και των επιτύμβιων κορών. Υπάρχει ίσως κάποια συμβολική ερμηνεία των παραπάνω υποδημάτων;

Κατερίνα Καρακάση

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Johann Wolfgang Goethe Frankfurt am Main, Υπουργείο Τουρισμού, Γραφείο Ε.Ο.Τ. Φρανκφούρτης, Γερμανία
kkarakasi@freenet.de

Φωτεινή Κοκκίνη, Πρότυπα πλαστικής στα ψηφιδωτά δάπεδα αυτοκρατορικών χρόνων του ελλαδικού χώρου

Ένα από τα κύρια ζητήματα της τέχνης των ψηφιδωτών είναι αυτό της προέλευσης των προτύπων και της διάδοσης των θεμάτων. Είναι βέβαιο ότι πολλά από τα θέματα απαντώνται αποκλειστικά στα ψηφιδωτά, ορισμένα όμως προέρχονται από τη μεγάλη ζωγραφική και κάποια αντιγράφουν τύπους της πλαστικής. Συχνά μάλιστα στο ίδιο ψηφιδωτό μπορεί να συνδυάζονται πρότυπα από διαφορετικά είδη τέχνης. Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται προσπάθεια να καταγραφούν ορισμένοι από τους τύπους πλαστικής που αντιγράφονται στα ψηφιδωτά δάπεδα των αυτοκρατορικών χρόνων από τον ελλαδικό χώρο, όπως του νικητή αθλητή, αγαλαματικών τύπων θεών, μυθολογικών μορφών και πορτρέτων. Βέβαια, οι

αναπαραγωγές τους στα ψηφιδωτά δεν είναι πάντοτε πιστά αντίγραφα τους, αλλά υπόκεινται σε μικρές διαφοροποιήσεις ανάλογα με το θέμα στο οποίο είναι ενταγμένες και την ικανότητα των καλλιτεχνών. Πρόκειται για διαδεδομένους τύπους της γλυπτικής, για έργα που μπορεί να ήταν στημένα σε δημόσιους χώρους της πόλης και γι' αυτό να αποτελούσαν μέρος της καθημερινής ζωής των ίδιων των καλλιτεχνών, οι οποίοι ενδεχομένως να εμπνεύστηκαν από αυτά. Άλλοι τύποι ίσως αντιγράφηκαν από τα τετράδια σχεδίων που χρησιμοποιούσαν τα εργαστήρια ψηφοθετών. Ωστόσο, το ερώτημα αυτό είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί.

Φωτεινή Κοκκίνη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκπαιδευτικός
fkokkini@gmail.com

Κωνσταντίνα Κοντογιάννη, Το νομισματικό πορτρέτο και η παρουσία των ηγεμόνων της ελληνιστικής εποχής στην ηπειρωτική Ελλάδα

Το πορτρέτο κυρίως στα νομίσματα είχε ως σκοπό να εξοικειώσει τους υπηκόους με τη μορφή του βασιλιά και συγχρόνως να υπογραμμίσει τη διαφορά του βασιλιά από τους άλλους ως προς τη θέση και την αξίωσή του να έχει την εξουσία.

Τα νομίσματα μπορούν να μας δώσουν μια εικόνα για το πώς γινόταν γνωστή η εικόνα ενός ηγεμόνα στον απλό Έλληνα της ελληνιστικής εποχής και συνήθως στον μισθοφόρο ή όποιον είχε συναλλαγές με τέτοιου είδους νομισματοστην καθημερινότητά του. Οι Έλληνες της ηπειρωτικής Ελλάδας μέσω των νομισμάτων γνωρίζουν την εικόνα ηγεμόνων που ζούσαν μακριά από τον ελλαδικό χώρο και εξοικειώνονται με την ιδέα ότι ένας βασιλιάς μπορεί να πάρει τη θέση κάποιας θεότητας πάνω στα νομίσματα.

Ως προς το χώρο και τον τρόπο εύρεσης των νομισμάτων των ελληνιστικών ηγεμόνων στην ηπειρωτική Ελλάδα, παρατηρούμε ότι πρόκειται κυρίως για ευρήματα θησαυρών, στους οποίους αποθησαύριζαν συνήθως τα μεγάλης αξίας αργυρά νομίσματα (κατά κύριο λόγο αργυρά τετράδραχμα). Οι θησαυροί αυτοί βρέθηκαν εκεί που εσκεμμένα κάποιος από φόβο τους απέκρυψε και τέτοιες περιοχές συνήθως ήταν τα «θέατρα» των συγκρούσεων. Στον ελλαδικό χώρο παρατηρούμε ότι τέτοιες περιοχές εντοπίζονται κυρίως στη Θεσσαλία, η οποία δεν μας έχει δώσει μνημεία, και στην Πελοπόννησο. Υπάρχουν, βέβαια, και περιπτώσεις όπου τυχαία βρέθηκαν σε έναν χώρο τα νομίσματα, για παράδειγμα η περίπτωση ναυαγίου, όπως στο Σοφικό της Επιδαύρου. Λιγότερα είναι τα ευρήματα από νεκροταφεία ή ανασκαφές σε αγορές και ιερά, όπου έχουμε κατά κύριο λόγο χάλκινα νομίσματα, τα οποία συνήθως δεν φέρουν πορτρέτα.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι υπάρχουν και σημαντικές κοπές νομισμάτων που σχετίζονται με συγκεκριμένες προσφορές ηγεμόνων, όπως αυτή του Πτολεμαίου Γ' με συγκεκριμένο τύπο χάλκινου νομίσματος που βρέθηκε στην Πελοπόννησο. Ο τύπος αυτός, αν και πρόκειται για χάλκινο νόμισμα, έφερε πορτρέτο του Πτολεμαίου Γ', καταδεικνύοντας πως ήταν σημαντικό για τον ηγεμόνα, παράλληλα με την προσφορά του, να προβάλλει και την εικόνα του.

Κωνσταντίνα Κοντογιάννη

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Ειρήνη Κουμπούρα, Εμφάνιση, καθιέρωση και εξέλιξη αγαλματικών τύπων και απήχησή τους στην αγγειογραφία και τη μικροπλαστική

Η παρούσα ανακοίνωση επικεντρώνεται στην παρουσίαση των διαφόρων αγαλματικών τύπων σε ένα διάστημα από τα γεωμετρικά έως τα ρωμαϊκά χρόνια, μέσω παραδειγμάτων απολύτως ή σχετικώς χρονολογημένων, που ανήκουν είτε στην ολόγλυφη πλαστική είτε στην αρχιτεκτονική γλυπτική είτε στα ανάγλυφα, και μέσω της συγκριτικής προσέγγισής τους με αντίστοιχους τύπους της αγγειογραφίας και της μικροτεχνίας. Στόχος είναι η παρουσίαση του βαθμού απήχησης και επιρροής που ασκούν οι αγαλματικοί τύποι στις υπόλοιπες τέχνες κατά την αρχαία εποχή.

Η υποστήριξη της ύπαρξης αυτής της αλληλεπίδρασης ξεκινά μεθοδολογικά με την αναφορά στη χρονική περίοδο της πρώτης εμφάνισης του καθενός των αγαλματικών τύπων και συνεχίζει με την παράθεση των σημαντικότερων παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση και καθιέρωσή τους. Μεταξύ αυτών είναι όχι μόνο οι πόλεις που αναδεικνύουν γλύπτες και εργαστήρια αναθέτοντάς τους έργα με την πρόθεση της ευρείας προβολής και υπενθύμισης συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων και προσώπων ή της αποκρυστάλλωσης και αξιοποίησης μύθων με συμβολικό περιεχόμενο, αλλά και τα ιερά ή οι ιδιώτες-αναθέτες με τις απαιτήσεις τους και τέλος οι ίδιοι οι γλύπτες, όταν αυτοί πρωτοπορούν στη θεμελίωση των τεχνοτροπικών τάσεων της εποχής και των συνυφασμένων με αυτές νέων τύπων.

Τα εργαλεία σε αυτήν την παρουσίαση είναι τόσο τα ακριβώς ή κατά προσέγγιση χρονολογημένα γλυπτά ή ανάγλυφα έργα που βοηθούν στη σκιαγράφηση της στιλιστικής εξέλιξης όσο και οι πηγές, τα τιμητικά ψηφίσματα και οι βάσεις που διασώζουν όχι μόνο επιγραφές με το θέμα, την αιτία της ανάθεσης και το όνομα του γλύπτη, αλλά και εντομές στην άνω έδρα τους, που δίνουν εμμέσως πληροφορίες για τη στάση των μορφών και κατά συνέπεια για το ύφος και το ρυθμό, στον οποίο αυτές είναι εκτελεσμένες.

Η ποσοστιαία εκπροσώπηση του καθενός των αγαλματικών τύπων στα ιερά, τις αγορές και τις άλλες αρχαιολογικού ενδιαφέροντος περιοχές και η μετατροπή τους σε επιβλητικά και μνημειακά σύμβολα προϋποτίθεται της κατανόησης του μηχανισμού αλληλεπίδρασης μεταξύ της γλυπτικής, της αγγειογραφίας και της μικροπλαστικής.

Ειρήνη Κουμπούρα

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

irini_koub@yahoo.gr

Γιάννης Κουρτζέλλης, Δύο νέα γλυπτά από την πόλη της Μυτιλήνης

Η Μυτιλήνη των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων ήταν μια λαμπρή πόλη, η οποία υμνήθηκε από τους αρχαίους συγγραφείς για την πολεοδομική της οργάνωση και τις μνημειακές κατασκευές, που διαμόρφωσαν το θρησκευτικό,

διοικητικό, οικονομικό και οικιστικό της χώρας. Οι βασικές της νεκροπόλεις, η Βόρεια και η Νότια, ήδη από τις αρχές του 5ου αι. και σε όλη τη διάρκεια της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, κοσμήθηκαν με επιβλητικά υπέργεια ταφικά μνημεία. Αναπόσπαστο κομμάτι της λαμπρής εικόνας της αρχαίας πόλης αποτελούσαν τα γλυπτά, αναθηματικά και ταφικά.

Στο αρχαιολογικό μουσείο Μυτιλήνης εκτίθενται μερικά μόνο γλυπτά, τα οποία αποτελούν ένα ελάχιστο δείγμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας και του πλούτου μιας πόλης που έζησε αδιάκοπα για τρεις χιλιάδες χρόνια, χωρίς ωστόσο να είναι γνωστός ο ακριβής τόπος εύρεσής τους και το ανασκαφικό τους πλαίσιο. Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η ανασκαφική έρευνα στην πόλη της Μυτιλήνης γνώρισε μία αξιοσημείωτη έκρηξη λόγω της εκτέλεσης πλήθους δημοσίων και ιδιωτικών έργων. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η εύρεση ενός ικανού αριθμού γλυπτών και αναγλύφων, που συμπλήρωσαν τις γνώσεις μας για την τέχνη της γλυπτικής.

Η ανακοίνωση εστιάζει στην παρουσίαση δύο αντιπροσωπευτικών γλυπτών, εκ των οποίων ενός αναθηματικού, το οποίο προέρχεται από την περιοχή του Βόρειου Εμπορικού λιμένα της πόλης και ενός ταφικού, το οποίο βρέθηκε στη Νότια Νεκρόπολή της. Εξετάζονται θέματα που αφορούν στην τυπολογική παρουσίαση των παραπάνω αντικειμένων, στη χρονολόγησή τους, με παράλληλη αναφορά στο ανασκαφικό τους πλαίσιο και τη σημασία τους για την πλαστική τέχνη της Μυτιλήνης και γενικότερα της Λέσβου.

Γιάννης Κουρτζέλλης
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Εφορείας
Αρχαιοτήτων Λέσβου
ikourtzellis@culture.gr

Μαρία Κουτσομπού, Οι πρώιμες φάσεις του Ιερού του Απόλλωνα στην Καρδάμαινα και η αρχαϊκή κεραμική της Κω

Πάνω από το σημαντικό ελληνιστικό Ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας στην Κω οικοδομήθηκε ένας εκτεταμένος υστερορωμαϊκός και πρώιμος βυζαντινός οικισμός. Η συνεχής, έντονη οικοδομική δραστηριότητα στη θέση είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια των περισσότερων δεδομένων για τις προγενέστερες φάσεις του χώρου. Έτσι, οι ελάχιστες πληροφορίες για τη γεωμετρική και την αρχαϊκή εποχή περιορίζονται σχεδόν αποκλειστικά σε αποσπασματικά σωζόμενα όστρακα κεραμικής, τα περισσότερα εκ των οποίων είναι τοπικής παραγωγής.

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται συνοπτικά οι κατηγορίες κεραμικής της γεωμετρικής και της αρχαϊκής εποχής που βρέθηκαν στο Ιερό του Απόλλωνα της Αλάσαρνας, εξετάζονται τα σχήματα που επιλέγονται και η εξέλιξή τους, τα διακοσμητικά μοτίβα που συνηθίζονται, ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση στην αποκρυστάλλωση της φυσιογνωμίας των τοπικών κεραμικών εργαστηρίων.

Ταυτόχρονα, τα γεωμετρικά και αρχαϊκά κεραμικά ευρήματα από την Καρδάμαινα συγκρίνονται με τα αγγεία που συνηθίζονται στα Ιερά και στα ταφικά σύνολα της Δωδεκανήσου την ίδια περίοδο, σε μια προσπάθεια να καθοριστεί η έναρξη της λατρευτικής δραστηριότητας στο Ιερό.

Μαρία Κουτσομπού

Θάλεια Κυριακοπούλου, Ο ψηφιδωτός και τοιχογραφικός διάκοσμος της «Ρωμαϊκής Έπαυλης» στην πόλη της Μυτιλήνης

Η «Ρωμαϊκή Έπαυλη» αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό και ολοκληρωμένο παράδειγμα αστικής κατοικίας στη Μυτιλήνη με συνεχή χρήση από την πρώιμη έως την ύστερη ρωμαϊκή εποχή. Η κατοικία οικοδομήθηκε στις υπώρειες του λόφου του αρχαίου θεάτρου, σε μια θέση προνομιούχα, όπου είχαν εγκατασταθεί οι εύποροι κάτοικοι της πόλης. Ήταν οργανωμένη σε δύο κλιμακωτά επίπεδα, με περίστυλο αύλειο χώρο στο κατώτερο και αίθριο με *impluvium* στο ανώτερο.

Ο ψηφιδωτός διάκοσμος ανήκει στις τελευταίες μετασκευές της κατοικίας και διατηρείται σε πέντε χώρους σε καλή κατάσταση. Εκτός από τις εικονιστικές παραστάσεις των τεσσάρων εποχών και των υδρόβιων πτηνών, χρησιμοποιούνται γνωστά γεωμετρικά θέματα, όπως οι συμπλεκόμενοι κύκλοι, το μαυρόασπρο κόσμημα της «κουκουνάρας» και το δικτυωτό μοτίβο από ρόμβους. Οι τοιχογραφίες με απεικονίσεις αρχιτεκτονικών στοιχείων, γεωμετρικών ή ανθεμωτών σχημάτων, μολονότι διατηρούνται σε αποσπασματική κατάσταση, είναι δηλωτικές του πλούσιου διακοσμητικού προγράμματος της οικίας αλλά και των επισκευών που αυτή δέχθηκε.

Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται η εικονογραφική και τεχνοτροπική ανάλυση των ψηφιδωτών και των τοιχογραφιών της «Ρωμαϊκής Έπαυλης», σε σύγκριση με παράλληλα από άλλες περιοχές (Ελλάδα, Μικρά Ασία, Ανατολική Μεσόγειο, Βόρεια Αφρική, Ιταλία). Ωστόσο, ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στα ψηφιδωτά δάπεδα που κοσμούσαν τα δημόσια και τα ιδιωτικά κτήρια της Μυτιλήνης. Ο μεγάλος αριθμός τους προφανώς εκφράζει την προτίμηση των κατοίκων στη συγκεκριμένη μορφή τέχνης και υποδηλώνει την οικονομική ευμάρειά τους, ενώ παράλληλα θέτει το σημαντικό ζήτημα της προέλευσης του εργαστηρίου που δραστηριοποιήθηκε στην πόλη.

Θάλεια Κυριακοπούλου
Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λέσβου
thalaky@yahoo.gr

Μιράντα Λάλα, Στοιχεία πολεοδομίας, χωροταξίας και αρχιτεκτονικής των αρχαίων ροδιακών ιερών (4ος-1ος αι. π.Χ.)

Το αρχιτεκτονικό τοπίο της αρχαίας Ρόδου αναδιαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο, κυρίως χάρη στην οικονομική ευμάρεια του ροδιακού κράτους και σε συνδυασμό με τον κυρίαρχο ρόλο του στις πολιτικές εξελίξεις της ανατολικής Μεσογείου.

Την κυριότερη μεταβολή της εποχής συνιστά η ίδρυση της νέας πρωτεύουσας του νησιού, της πόλης της Ρόδου (408/7 π.Χ.), η οποία σχεδιάστηκε με βάση το υποδάμειο πολεοδομικό σύστημα. Στην ακρόπολη και την κυρίως πόλη ιδρύθηκαν πολυάριθμα ιερά, που αποτέλεσαν πόλο έλξης των κατοίκων και επισκεπτών του νησιού, όπως το ιερό του Ηλίου, το ιερό της Αθηνάς Πολιάδος και

του Διός Πολιέως, το ιερό του Απόλλωνος Πυθίου, το Ασκληπιείο, το Διονύσιο, το ιερό της Αφροδίτης και άλλα.

Από την άλλη πλευρά, οι παλαιές πόλεις του νησιού, Λίνδος, Κάμειρος, Ιαλυσός, διατήρησαν εν μέρει την αυτονομία τους, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διαμόρφωση ενός ιδιάζοντος πολιτικού σχηματισμού. Μείζονα τοπόσημα των παλαιών πόλεων αποτέλεσαν τα ιερά της Αθηνάς στις ακροπόλεις, τα οποία αναδιαμορφώθηκαν σε μεγάλο βαθμό κατά την υπό εξέταση περίοδο. Παράλληλα, άλλοι λατρευτικοί χώροι έχουν εντοπισθεί τόσο στα ανασκαφέντα τμήματα του αστικού ιστού τους όσο και στην ύπαιθρο.

Στην παρούσα ανακοίνωση, μετά από μία σύντομη χρονολογική επισκόπηση των δεδομένων, θα παρουσιασθούν οι κύριες αρχές της πολεοδομίας, χωροταξίας και αρχιτεκτονικής των αρχαίων ροδιακών ιερών, έχοντας ως βάση τον διαχωρισμό τους σε τρεις κατηγορίες: ιερά των ακροπόλεων, αστικά ιερά και αγροτικά ιερά. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις θέσεις που προκρίθηκαν για την ίδρυση των ιερών στη νέα πρωτεύουσα, όπως και στον εν γένει τρόπο ενσωμάτωσης των αστικών ιερών στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Εν συνεχεία, θα αναλυθούν οι βασικές συνιστώσες της χωροταξικής διαρρύθμισης των ροδιακών ιερών, με επίκεντρο την τυπολογία των κτηρίων και τις ποικίλες αρχιτεκτονικές λύσεις που υιοθετήθηκαν για τη σταδιακή αποκάλυψη του κυρίως λατρευτικού χώρου στους επισκέπτες. Συνολικά, θα επιχειρηθεί η τυπολογική κατηγοριοποίηση των ροδιακών ιερών και η ερμηνευτική προσέγγιση της εξέλιξής τους κατά την ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο στα ευρύτερα συμφραζόμενα της ιστορίας της Ρόδου και του ανατολικομεσογειακού κόσμου.

Μιράντα Λάλα

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
miranda.arch@gmail.com

Ιφιγένεια Λεβέντη, Μαρμάρινη κεφαλή Διονύσου με στοιχεία εικονιστικού αγάλματος από τη Λάρισα

Η σχεδόν φυσικού μεγέθους μαρμάρινη κεφαλή Διονύσου με στεφάνι από φύλλα κισσού, από το αεροδρόμιο της στρατιωτικής βάσης της Λάρισας, δημοσιεύτηκε συνοπτικά από τον Ν.Ι. Γιαννόπουλο στα *Χρονικά της Αρχαιολογικής Έφημερίδος* των ετών 1945-1947. Σήμερα φυλάσσεται στο Αθηνασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου με αρ. ευρ. Λ520. Την κεφαλή περιβάλλει ταινία με στερεωμένα φύλλα κισσού. Η κόμη που αποδίδεται σε χαμηλό ανάγλυφο με τακτοποιημένους σε σειρές βοστρύχους πάνω από το μέτωπο και τους κροτάφους, και ιδίως επάνω στο κρανίο, συμπληρωνόταν με δύο στριφτούς πλοκάμους που κατέρχονταν στους ώμους, από τους οποίους διατηρείται ως επί το πλείστον ο αριστερός.

Το γεγονός ότι η κεφαλή ήταν ένθετη σε κορμό αγάλματος, η κλασικιστική κόμη και ιδίως οι ανατομικές λεπτομέρειες, και συγκεκριμένα η απόδοση των οφθαλμών, καθώς και η έλλειψη του γνωστού διονυσιακού πάθους της έκφρασης, παρά τα σαρκώδη χείλη και το παχύτερο κάτω μέρος του προσώπου, θέτουν ορισμένα ερωτήματα. Οι διαφορές από άλλα αγάλματα Διονύσου με πλουσιότερη, άτακτη κόμη και παθητικότερη έκφραση, αλλά και τα τεχνοτροπικά και τυπολογικά χαρακτηριστικά της κεφαλής του θεού από τη Λάρισα μας οδηγούν στη σύγκρισή της με εικονιστικά αγάλματα των αυτοκρατόρων της

ιουλιοκλαυδιανής δυναστείας. Δεν έχουμε βεβαίως εδώ την περίπτωση της γνωστής *consecratio in formam deorum*, δηλαδή της απόδοσης ενός εικονιστικού αγάλματος των αυτοκρατορικών χρόνων με τα χαρακτηριστικά του Διονύσου, όπως τη γνωρίζουμε από διάφορα παραδείγματα εξομοίωσης με θεότητες από τη ρωμαϊκή Δύση και σπανιότερα από την Ελλάδα. Στην περίπτωση της κεφαλής από τη Λάρισα διαπιστώνουμε, αντίθετα, ένα άλλο φαινόμενο, που έχει πρόσφατα μελετηθεί για τα αγάλματα Ηρακλή από τον 2^ο αι. μ.Χ. και εξής και συνίσταται στη μερική προσαρμογή της εικονογραφίας του θεού σε αυτήν του αυτοκρατορικού προσώπου. Ενδιαφέρουσα επιπλέον εδώ είναι η εμφάνιση αυτής της πρακτικής στο επαρχιακό αυτό ελληνικό έργο από την πρώιμη αυτοκρατορική περίοδο.

Ιφιγένεια Λεβέντη

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας με έμφαση στην Πλαστική και την Εικονογραφία. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

levnic@hol.gr

Αφροδίτη Μαλτέζου, Αγροτική εγκατάσταση στην Τόριζα Παλαιοπαναγιάς Λακωνίας

Στην Τόριζα Παλαιοπαναγιάς, νοτιοδυτικά της Σπάρτης, πραγματοποιήθηκε ανασκαφική έρευνα στην ιδιοκτησία Π. Κοντάκου. Το εν λόγω ακίνητο βρίσκεται στη θέση «Παναγίτσα», λίγο ψηλότερα και νοτιοδυτικά του οικισμού της Τόριζας, στις ανατολικές υπώρειες του Ταΰγétου, σε υψόμετρο περίπου 1.000 μ. Αποκαλύφθηκε αγροκία, η οποία καταλάμβανε έκταση 25,50 μ. επί 19,70 μ. περίπου, με προσανατολισμό ΒΔ.-ΝΑ. Συνέχιζε προς τα δυτικά, πιθανόν και στα βόρεια, ενώ σε τομές που διανοίχθηκαν νότια και ανατολικά δεν εντοπίστηκαν τμήματα της αγροκίας.

Στο βόρειο τμήμα της εγκατάστασης εντοπίστηκε ένας μεγάλων διαστάσεων χώρος, του οποίου δεν βρέθηκε το ανατολικό όριο. Νότια αυτού αποκαλύφθηκαν δύο δωμάτια ορθογώνιας κάτοψης, με το ανατολικό να είναι μικρότερων διαστάσεων. Στη βορειοδυτική πλευρά των παραπάνω χώρων εφάπτονταν δύο ορθογώνια δωμάτια, εκ των οποίων το νοτιοδυτικό επικοινωνούσε μέσω θυραίου ανοίγματος με ένα δεύτερο δωμάτιο στα δυτικά.

Οι τοίχοι που όριζαν τους χώρους ήταν κατασκευασμένοι από αργούς λίθους με λάσπη ως συνδετικό υλικό, και ακολουθούσαν την κατωφερική προς τα ανατολικά κλίση του εδάφους.

Η αποκάλυψη στρωμάτων καταστροφής με κεραμίδες δείχνει ότι οι χώροι ήταν στεγασμένοι ή μερικώς στεγασμένοι. Βρέθηκαν πίθοι και εστίες, και στα κινητά ευρήματα θα πρέπει να προστεθεί ο μεγάλος αριθμός των πήλινων αγνύθων, κυρίως στα δυτικά δωμάτια, που δηλώνει ότι τουλάχιστον στους χώρους αυτούς μία από τις δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα αφορούσε στην ύφανση.

Από μία πρώτη εκτίμηση της κεραμικής το χρονολογικό εύρος της αγροκίας προσδιορίζεται από τους κλασικούς (β' μισό 5^{ου} αι. π.Χ.) έως και τους ελληνοιστικούς χρόνους (2^{ος} αι. π.Χ.).

Η αποκάλυψη της αγροικίας των κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων στην Τόριζα της Παλαιοπαναγιάς, αποτελεί πολύ σημαντικό στοιχείο για την ιστορική τοπογραφία, καθώς εντοπίζεται σε μία προωθημένη και όχι εύκολα προσβάσιμη περιοχή. Ενδιαφέρουσα δε είναι η θέση της στις υπώρειες του Ταυγέτου, όπως και η χρήση των χώρων της, στοιχεία που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για κτηνοτροφική εγκατάσταση.

Αφροδίτη Μαλτέζου
Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λακωνίας
afrmaltezou@gmail.com

Edyta Marzec, The Fine Ware Pottery as an Evidence of the Significance of the Hellenistic Sanctuary of Apollo in Halasarna, Kos

The ceramic material is one of the best indicators of interactions and connections in the ancient world. Especially, table ware pottery as an object of trade or other forms of exchange and mobility was a widely distributed material. The assemblage of Hellenistic table wares from the sanctuary of Apollo in ancient Halasarna is large and very diverse. Since that it offers a wide range of approaching it.

The research questions concerning this assemblage relate to issue regarding the presence of local production and imports. The answers to these questions have much to tell us about the significance of the Sanctuary of Apollo and the relationships between it and surrounding sites. These studies were based on macroscopic examinations. However, the results give a clear picture of ceramic variability and provide important information on fine ware production and circulation.

Edyta Marzec
Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Jagiellonian
edytamarzec1@gazeta.pl

Χρήστος Μηλιώνης, Κλασική αρχαιολογία και θεωρία της αρχαιολογικής επιστήμης: σε αναζήτηση κοινού τόπου

Η κλασική αρχαιολογία εδώ και καιρό αντιμετωπίζει μια ιδιότυπη κρίση: η μελέτη του ελληνορωμαϊκού κόσμου ήδη από τα μέσα του περασμένου αιώνα έπαψε να θεωρείται από πολλούς ως η «κατεξοχήν αρχαιολογία» - αντίθετα, λογίστηκε ως τροχοπέδη στις αναζητήσεις πολλών επιστημόνων (Binford, Clarke και άλλοι), το έργο των οποίων, ως αντίδραση στην πεπατημένη της κλασικής αρχαιολογίας, έθεσε τις βάσεις για τη σύγχρονη αρχαιολογική θεωρία και σκέψη. Ως αποτέλεσμα, ο ρόλος της κλασικής αρχαιολογίας φαντάζει ολοένα και πιο περιθωριακός όσον αφορά στις νέες εξελίξεις του αντικειμένου.

Είναι αλήθεια πως η κλασική αρχαιολογία βασίστηκε μεθοδολογικά κυρίως στην ιστορία της τέχνης, σε αντίθεση με την έμφαση στην ανθρωπολογία, στην κοινωνική θεωρία ή ακόμη και στις θετικές επιστήμες που επιδεικνύεται κατά

κόρον από τα νέα επιστημονικά ρεύματα. Το ερώτημα, ωστόσο, που προκύπτει είναι το αν θα πρέπει να μιλάμε για ένα δίπολο ή απλά για διαφορετικές εκφάνσεις της αρχαιολογικής σκέψης.

Η παρούσα ανακοίνωση σκοπεύει να λειτουργήσει ως σύνοψη της σχέσης της κλασικής αρχαιολογίας με τη σύγχρονη αρχαιολογική θεωρία και πράξη. Παράλληλα, θα προσπαθήσει να εστιάσει σε πονήματα κλασικών αρχαιολόγων που κρίνεται από τον γράφοντα ότι γεφύρωσαν το όποιο χάσμα ανάμεσα στα δύο άκρα, πολύ πριν από τον υπεραπλουστευτικό διαχωρισμό ανάμεσα σε «πανεπιστήμονες» και σε «ιστορικούς της τέχνης», πολύ πριν υιοθετήσουν οι σύγχρονοι κλασικοί αρχαιολόγοι τα νέα μεθοδολογικά εργαλεία της αρχαιολογικής θεωρίας.

Χρήστος Μηλιώνης

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

chrinill@gmail.com

Γεώργιος Μοστράτος, Ερμαϊκή στήλη με απεικόνιση Ηρακλή από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Θέμα της ανακοίνωσης αποτελεί μία αδημοσίευτη, μαρμάρινη ερμαϊκή στήλη με απεικόνιση του Ηρακλή από τις αποθήκες της Συλλογής Γλυπτών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Η προέλευσή της είναι άγνωστη.

Ο Ηρακλής απεικονίζεται όρθιος, από το ύψος των ισχίων, ενώ το κάτω τμήμα του έργου αποτελείται από τη στήλη. Ο ημίθεος είναι γενειοφόρος και φέρει λεοντή. Με το δεξιό χέρι στηρίζεται στο ρόπαλό του, ενώ με το αριστερό κρατεί κέρασ Αμαλθείας. Η δορά του λιονταριού κατέρχεται από το κεφάλι του ήρωα μέχρι κάτω, καλύπτοντας όλη την οπίσθια πλευρά του έργου. Η δορά των πρόσθιων ποδιών του λιονταριού δένεται σε κόμπο πάνω στο στήθος του Ηρακλή. Οι μύες του κορμού του αποδίδονται σφριγηλοί και ρωμαλέοι.

Στην ανακοίνωση αναλύονται θέματα εικονογραφίας, ερμηνείας και χρονολόγησης του γλυπτού.

Γεώργιος Μοστράτος

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Διεύθυνσης

Εθνικού Αρχείου Μνημείων

georgios_mostratos@yahoo.co.uk

Καλλιόπη Μπαϊράμη, Ιματιοφόρος ανδριάντας νέου από τη νεκρόπολη της Ρόδου

Ο ιματιοφόρος Γ1283, από τη νεκρόπολη της πόλης της Ρόδου, ανήκει στους καλύτερα σωζόμενους ροδιακούς ανδριάντες της ελληνιστικής περιόδου. Σώζεται σε δύο τμήματα που δεν είναι δυνατόν να συγκολληθούν, επειδή λείπει μέρος από το υπογάστριο και την οσφυϊκή χώρα. Η διατήρησή του, εντούτοις, από το κεφάλι έως τη σύμφυτη πλίνθο, επιτρέπει την ανασύσταση ενός υπερμεγέθους επιτύμβιου εικονιστικού αγάλματος νέου. Η νεανική αγένεια μορφή, με γυμνό τον κορμό, φορά το ιμάτιο χαλαρά γύρω από τη μέση και οι άκρες του αναδιπλώνονται στον αριστερό ώμο. Το σχήμα της ένδυσης χρησιμοποιείται κυρίως για την απεικόνιση

θεών, βασιλέων και αφηρωϊσμένων νεκρών. Τα ανασκαφικά του δεδομένα δεν είναι γνωστά, καθώς πρόκειται για παράδοση, αλλά πιθανόν κοσμούσε κάποιο από τα ταφικά μνημεία της ροδιακής νεκρόπολης, όπου βρέθηκε.

Ο ανδριάντας με τα κλασικιστικά χαρακτηριστικά του προσώπου, τα οποία απηγούν τα λυσίππεια και σκοπαδικά στοιχεία της αττικής τέχνης του 4^{ου} αι., την επιμελημένη λάξευση του πολυτελούς ενδύματος και τη λιτότητα στην απόδοση της μυολογίας, συνοψίζει μερικά από τα βασικά γνωρίσματα της ροδιακής τέχνης της ύστερης ελληνιστικής περιόδου.

Οι εικονιστικοί ιματιοφόροι, πολυάριθμη ομάδα της ελληνιστικής γλυπτικής, αποτέλεσαν επικοινωνιακό μέσο προβολής της ισχυρής αστικής τάξης στις πλούσιες δημοκρατικές μητροπόλεις του νοτιοανατολικού Αιγαίου και της μικρασιατικής ακτής. Η τυπολογική και τεχνοτροπική εξέταση του ροδιακού έργου, που θα επιτρέψουν την ένταξή του στο καλλιτεχνικό περιβάλλον των πόλεων του ανατολικού Αιγαίου και της Μικράς Ασίας της ύστερης ελληνιστικής περιόδου, αποτελούν τα κύρια στοιχεία της σύντομης παρουσίασης.

Καλλιόπη Μπαϊράμη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου
kallioribairami@yahoo.gr

Άννα Μπανάκα, Αναθήματα: Παραγωγές του αργείου εργαστηρίου ως προσφορές σε χώρους λατρείας του Άργους

Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα που έχουν έρθει στο φως στη διάρκεια ερευνών της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αργολίδας (πρώην Δ' Ε.Π.Κ.Α.) μας επιτρέπουν να διαμορφώσουμε μια πληρέστερη άποψη σχετικά με τις προσφορές – αναθήματα σε χώρους λατρείας του Άργους.

Πρόκειται για παραγωγές του αργείου εργαστηρίου – κεραμική, ειδώλια, έργα κοροπλαστικής και άλλα – οι οποίες απαντούν σε αποθέτες και επιχώσεις που χρονολογούνται από τα αρχαϊκά έως τα ελληνιστικά χρόνια. Σε κάποιες δε περιπτώσεις, η εναπόθεσή τους ως κτερίσματος σε τάφους παρέχει τη δυνατότητα να διαμορφώσουμε ένα ασφαλέστερο χρονολογικό πλαίσιο αναφοράς.

Τα ευρήματα των αποθετών με τη θρησκευτική, κοινωνική, πολιτική και οικονομική τους διάσταση αναδεικνύουν τον υλικό και πνευματικό πολιτισμό των Αργείων.

Άννα Μπανάκα

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αναπληρώτρια Διευθύντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Αργολίδας
anna.banaka@yahoo.gr

Βίκυ Μπάρλου, Ένας νέος αρχαϊκός γλύπτης από την Πάρο

Μια μαρμάρινη αρχαϊκή στήλη που ανακαλύφθηκε πριν από περίπου δύο δεκαετίες στην αιολική Κύμη και δημοσιεύτηκε πολύ πρόσφατα, φέρει δύο ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες επιγραφές. Η μία μας αποκαλύπτει τον δημιουργό της, δεν ακολουθεί όμως την τυπική φόρμουλα που γνωρίζουμε από τις υπογραφές

άλλων αρχαϊκών γλυπτών. Η δεύτερη αναφέρεται στον τιμώμενο νεκρό. Τόσο οι επιγραφές όσο και η τυπολογία και οι στιλιστικές ιδιαιτερότητες της στήλης μας δίνουν σημαντικές νέες πληροφορίες για την παριανή γλυπτική του 6^{ου} αι. π. Χ. και προσθέτουν έναν ακόμα λίθο στην κατανόηση του ρόλου των νησιωτικών εργαστηρίων στην αρχαϊκή εποχή.

Βίκυ Μπάρλου

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Philipps-Universität Marburg, Επιστημονική βοηθός,
Τμήμα Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Giessen
vbarlou@yahoo.com

Δάφνη Μπίκα, Το χρώμα της κόμης και των οφθαλμών σε αρχαϊκά γλυπτά από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται κάποιες από τις αναλύσεις των χρωστικών ουσιών που διατηρούνται ως ίχνη ή ως χρωματικά στρώματα σε μαρμάρινα αρχαϊκά γλυπτά από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Η εξέταση των αρχαίων χρωστικών περιλάμβανε την οπτική εξέταση των αρχαίων επιφανειών και ακολούθως την επιτόπια εφαρμογή μη καταστροφικών φυσικοχημικών μεθόδων ανάλυσης. Τα αποτελέσματα του παρόντος άρθρου επικεντρώνονται στις θέσεις της κόμης και των οφθαλμών, κυρίως στους αγαλματικούς τύπους του κούρου και της κόρης, όπου διαπιστώθηκαν και τεκμηριώθηκαν ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με το ποιο ήταν εντέλει στην αρχαιότητα το χρώμα τους.

Δάφνη Μπίκα

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, MSc Συντήρησης,
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης
dafnibika@yahoo.gr

Γιώργος Μπουρογιάννης, Φοινικικές ενδείξεις στην Κω των γεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών χρόνων

Στο νοτιοανατολικό άκρο του Αιγαίου, σε μικρή απόσταση από τη χερσόνησο της Αλικαρνασσού, το εύφορο νησί της Κω αποτελεί μια από τις βασικές πηγές πληροφοριών για την αρχαιολογία των Πρώιμων Ιστορικών Χρόνων στον ελλαδικό χώρο. Η πλειονότητα του σχετικού υλικού προέρχεται από τα νεκροταφεία στην περιοχή των Σεραγιών, στη σημερινή πόλη της Κω, ενώ σταδιακά αυξάνεται η γνώση μας και για άλλες περιοχές του νησιού. Λόγω γεωγραφικής θέσης η Κω διατηρούσε επαφές με την ανατολική Μεσόγειο και ιδιαίτερα με την Κύπρο, ήδη από την ύστερη Πρωτογεωμετρική περίοδο, όπως αποτυπώνεται στα κεραμικά ευρήματα. Σε αντίθεση με τις σαφείς κυπριακές ενδείξεις, εισαγωγές φοινικικής κεραμικής δεν διαπιστώνονταν στα μέχρι σήμερα δημοσιευμένα σύνολα του νησιού. Μια προσεκτικότερη εξέταση των ευρημάτων, ωστόσο, φανερώνει την ύπαρξη στοιχείων φοινικικής προέλευσης στον αρχαιολογικό ορίζοντα της Κω των Πρώιμων Ιστορικών Χρόνων. Στόχο της παρουσίασης αποτελεί ο εντοπισμός αυτών των στοιχείων, κυρίως σε επίπεδο κεραμικών αλλά και επιγραφικών δεδομένων.

Γιώργος Μπουρογιάννης

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Έλενα Παρτίδα και Didier Laroche, Ο φυσικός φωτισμός στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική: Η περίπτωση των Δελφών

Με αφορμή την ανακήρυξη από την UNESCO του 2015 ως διεθνούς έτους φωτός, θα ασχοληθούμε με το φωτισμό των αρχαίων οικοδομημάτων, και ειδικότερα με το παράδειγμα των Δελφών. Το θέμα αυτό δεν έχει μέχρι σήμερα προσεγγιστεί συστηματικά και συνολικά, παρότι η ποικίλη τυπολογία ιερών, αναθηματικών, αλλά και κοσμικών οικοδομημάτων στο πανελλήνιο αυτό ιερό προσφέρει ευρύ πεδίο διερεύνησης και σύγκρισης. Την αναζήτησή μας για ενδείξεις θυραίων ή οροφαίων ανοιγμάτων στρέφουμε σε διάφορες κατηγορίες κτηρίων. Θα αναφερθούμε πρώτα στο ναό του Απόλλωνα που στέγαζε τη διαδικασία της χρησιμοδότησης ενώ ταυτόχρονα εμπειριέκλειε διάφορα θρησκευτικά κειμήλια και σύμβολα. Ορισμένα κοινά σημεία του με άλλους ναούς του Απόλλωνα δείχνουν πώς ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός –και συνεπώς τα θυραία ή οροφαία ανοίγματα, αλληλένδετα με τον εξαερισμό ενός εσωτερικού χώρου– υπαγορεύονταν από τη λατρευτική παράδοση. Σε σχέση με τη ναοδομία, όπου τα ευρήματα συμπληρώνονται από επιγραφικές και ιστορικές μαρτυρίες, οι πληροφορίες για το φυσικό ή/και τεχνητό φωτισμό άλλων δημοσίων κτηρίων της αρχαιότητας είναι πενιχρές. Στηριζόμαστε σε θραύσματα αρχιτεκτονικών μελών, κυματίων πλαισίωσης *θυρέτρων*, για να αντιληφθούμε τις αναλογίες των ανοιγμάτων που διέθεταν οι θησαυροί (Σιφνίων, Κυρηναίων). Ενδεικτικό της φωτεινότητας ενός κτηρίου είναι επίσης το υλικό κεράμωσης. Στην περίπτωση του θησαυρού των Θηβαίων, το μέγεθος, ο προσανατολισμός και οι εκτενείς τυφλές επιφάνειες τοίχων του περικλειστού κτηρίου υποδηλώνουν/προϋποθέτουν την ανάγκη ύπαρξης παραθύρου. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα επιτρέπουν την αποκατάσταση τουλάχιστον ενός ανοίγματος εξαερισμού. Αναλόγως, στη θόλο της Προναίας η ευρύτητα του εσωτερικού χώρου (εάν αποκαταστήσουμε δίτονη κιονοστοιχία) *θεωρητικά* επιβάλλει πρόταση αποκατάστασης παραθύρου. Εδώ, όμως, πρέπει να συνυπολογίσουμε τα μεταλλικά δρύφακτα που τεκμηριώνονται στις παραστάδες του θυρώματος του περίκεντρου κτηρίου, όπως και στου θησαυρού των Αθηναίων. Όσον αφορά τη Λέσχη των Κνιδίων, η επιζωγράφιση του εσωτερικού της και η διάταξη των υποστυλωμάτων/κιόνων, οδηγούν στην υπόθεση *ύπολαμπάδος* (φεγγίτη) στην οροφή.

Έλενα Παρτίδα

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Birmingham, Επιμελήτρια Αρχαιοτήτων Εφορείας Αρχαιοτήτων Αχαΐας
elpartida@gmail.com

Didier Laroche

Καθηγητής στο École Nationale Supérieure d'Architecture de Strasbourg

Νικόλαος Πετρόχειλος, Μνημειώδες ταφικό κτίσμα στην αιτωλική Καλλίπολη

Κατά τη δεκαετία του 1970, στο πλαίσιο της σωστικής ανασκαφής που προηγήθηκε της δημιουργίας της λίμνης του Μόρνου, ερευνήθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών σημαντικό τμήμα από την αρχαία αιτωλική πόλη

Καλλίπολη ή Κάλλιο, υπό τη διεύθυνση των Εφόρων αρχαιοτήτων Β. Πετράκου, Φ. Ζαφειροπούλου και Π. Θέμελη. Χάρη στις έρευνες, τεκμηριώθηκε η πορεία του τείχους, ενώ ερευνήθηκαν δύο ναϊκά οικοδομήματα, τμήματα οικιών των ελληνοιστικών και αυτοκρατορικών χρόνων, καθώς και δημόσια κτήρια, όπως και κυρίως η σκηνή του θεάτρου και το βαλανείο της πόλης. Κατά τις πρώτες περιόδους ερευνήθηκαν επίσης τμήματα των νεκροταφείων της πόλης με ταφικά μνημεία, τα οποία χρονολογούνται κατά τους ελληνοιστικούς και τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Αντικείμενο της παρουσίασης θα είναι το κτιστό ταφικό μνημείο το οποίο ανεγέρθηκε πολύ κοντά στην κεντρική πύλη της πόλης και ερευνήθηκε από τον Β. Πετράκο. Ο τάφος περιλάμβανε μία σαρκοφάγο, ενώ η ποιότητα της κατασκευής και η θέση του επιτρέπουν την υπόθεση ότι προοριζόταν για έναν από τους πλέον επιφανείς πολίτες.

Λαμβάνοντας υπόψη την αρχιτεκτονική του μορφή, το μνημείο φαίνεται ότι κατασκευάστηκε κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους. Είναι βέβαιο ότι το οικοδόμημα χρησιμοποιήθηκε και πάλι κατά την αυτοκρατορική περίοδο, ενώ φαίνεται ότι συλήθηκε κατά τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους. Ωστόσο, της προσοχής των τυμβωρύχων διέλαθαν αρκετά κτερίσματα των ταφών από την τελευταία περίοδο χρήσης του μνημείου. Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζει ένα σύνολο ιατρικών εργαλείων, καθώς και κοσμήματα από χρυσό και πολύτιμους λίθους.

Εκτός από την παρουσίαση του μνημείου εξετάζεται, επίσης, ο τύπος και η χρήση του στην Αιτωλία, καθώς και η ταφική πρακτική ως τρόπος προβολής των ευκατάστατων αστών της περιοχής.

Νικόλαος Πετρόχειλος

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Εφορείας
Αρχαιοτήτων Φωκίδος
nretrochilos@hotmail.com

Δήμητρα Πότση, Ελληνοιστική Κεραμική από το Ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας στην Κω

Δήμητρα Πότση

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
dimitra1970@me.com

Ειρ. Πουπάκη, Μαρμάρινα σκεύη από τα απορρίμματα των νεοαττικών εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής στα νότια της αθηναϊκής Ακρόπολης

Η ανασκαφική έρευνα στην περιοχή Μακρυγιάννη, η οποία προηγήθηκε της κατασκευής του σταθμού «Ακρόπολη» του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου (ΜΕΤΡΟ) της Αθήνας, έφερε στο φως πλήθος ευρημάτων, σχετικών με τη δραστηριότητα εργαστηρίων ή βιοτεχνικών χώρων στην ευρύτερη περιοχή. Τα εν λόγω ευρήματα αποτελούν κυρίως απορρίμματα των εργαστηριακών αυτών εγκαταστάσεων, τα οποία διεσπάρησαν μέσα σε νεώτερα στρώματα ή αποθηκεύτηκαν μέσα σε ορύγματα του φυσικού βράχου ή επαναχρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό σε μεταγενέστερα κτήρια. Μεταξύ των προαναφερθέντων εργαστηριακών απορριμμάτων συγκαταλέγονται και τα

πολύαριθμα θραύσματα μαρμάρινων κυρίως αγγείων, ημίεργων και ολοκληρωμένων, τα οποία συνδέονται με το εργαστήριο μαρμαρογλυπτικής που ανασκάφηκε νοτιότερα, στο πλαίσιο ανέγερσης του Νέου Μουσείου Ακρόπολης, και η δραστηριότητα του οποίου χρονολογείται από τον 1^ο αι. π.Χ. και εξής, θεωρείται δε ως ένα από τα νεοαττικά εργαστήρια που τροφοδοτούσαν τις αγορές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του 1^{ου} π.Χ. και 1^{ου} μ.Χ. αι.

Σκοπός αυτού του άρθρου είναι, με μία πρώτη παρουσίαση των έργων αυτών, να δια φωτίσει την ποικιλία της παραγωγής των αθηναϊκών εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής που ήταν εγκατεστημένα στα νότια της αθηναϊκής Ακρόπολης, και να εμπλουτίσει κατά το δυνατόν, με βάση και τα πρόσφατα δημοσιευμένα ευρήματα από τη γύρω περιοχή, τη μελέτη της τοπογραφίας της Ρωμαϊκής Αθήνας. Τέλος, στο πλαίσιο της εξέτασης του υλικού κατασκευής των αγγείων αυτών, θα γίνει ιδιαίτερος λόγος για τη διακίνηση των λίθων και το εμπόριο μαρμάρου στην Αθήνα κατά την πρώιμη Ρωμαϊκή περίοδο, με βάση και τα υπόλοιπα έργα που αποδίδονται στα νεοαττικά εργαστήρια.

Η παρουσίαση αυτού του υλικού των δευτερευόντων προϊόντων των εργαστηρίων μαρμαρογλυπτικής, αγγείων και σκευών, σε ένα συνέδριο αφιερωμένο στην καθηγήτρια κα. Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά, αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης της ελάχιστης ένδειξης ευγνωμοσύνης στο πρόσωπό της, δεδομένου ότι εκείνη μου ενέπνευσε, από τα φοιτητικά μου ήδη χρόνια, το ενδιαφέρον για ένα τόσο παραμελημένο υλικό στη διεθνή βιβλιογραφία και στήριξε την επιστημονική μου προσπάθεια ποικιλοτρόπως.

Ρένα Πουπάκη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Υπουργείου Πολιτισμού
rpoupaki@gmail.com

Αντωνία Ραλλάτου, Αττικός μελανόμορφος αμφορέας στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Βαρκελώνης

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται ένας αδημοσίευτος αττικός μελανόμορφος αμφορέας ο οποίος εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Βαρκελώνης. Το συγκεκριμένο αγγείο, μαζί με αρκετά ακόμη, φαίνεται πως πωλήθηκε το 1906 από τον Ηλία Γελαδάκη, αμφιλεγόμενο αρχαιοπώλη του 19ου αι., στην Δημοτική Ένωση Μουσείων και Καλών Τεχνών της καταλανικής πρωτεύουσας, ύστερα από επαφές που είχε ο Γελαδάκης με τον Καταλανό αρχιτέκτονα και μέλος της Ένωσης, Josep Puig Cadafalch.

Ο εν λόγω αμφορέας φαίνεται πως χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. και φέρει δύο διαδοχικές χρονικά παραστάσεις. Στην πρώτη απεικονίζονται δύο πάνοπλοι πολεμιστές, ένας Έλληνας και ένας Σκύθης, οι οποίοι αποχαιρετούν τους οικείους τους, και στη δεύτερη οι δύο πολεμιστές έχουν ζευτεί τα άλογά τους και είναι έτοιμοι να αναχωρήσουν για τη μάχη.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η ανάλυση του εικονογραφικού διακόσμου του αγγείου, η παρουσίαση παραλλήλων τα οποία θα χρησιμεύσουν ως εργαλείο για τη χρονολόγησή του, και ο συσχετισμός του με τα ιστορικά γεγονότα της εποχής κατά την οποία δημιουργήθηκε.

Αντωνία Παλλάτου
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
antoniarallatou357@hotmail.com

Δημήτρης Σούρλας, Ανασκάπτοντας στις αρχαιολογικές αποθήκες. Νέα αγάλματα λεόντων αρχαϊκών χρόνων από την Αθήνα

Τα αγάλματα λεόντων θεωρούνται ως ένας από τους πλέον αντιπροσωπευτικούς τύπους επιτυμβίων σημάτων ήδη από τους πρώιμους αρχαϊκούς χρόνους.

Ωστόσο, τα παραδείγματα που γνωρίζουμε από την Αθήνα ή την Αττική γενικότερα είναι συγκριτικά λίγα με αυτά των άλλων περιοχών. Αυτή η παρατήρηση είχε οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι λέοντες δεν ήταν στις πρώτες επιλογές του Αττικού εργαστηρίου. Η εικόνα αυτή έχει αλλάξει άρδην έπειτα από το εύρημα του Κεραμεικού με τα εξάισια δείγματα του τύπου που αποκαλύφθηκαν.

Στην μελέτη θα παρουσιαστούν νέα, αδημοσίευτα, γλυπτά λεόντων της περιόδου από την Αθήνα ορισμένα εκ των οποίων διαφέρουν στυλιστικά και τεχνοτροπικά από τα μέχρι τώρα γνωστά παραδείγματα. Παράλληλα, θα επιχειρηθεί μια συνολική επανεξέταση της σημασίας αλλά και των ερμηνευτικών παραμέτρων που συνδέονται με την επιλογή του θέματος αυτού.

Δημήτρης Σούρλας
Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών
D.sourlas@nootropia.gr

Λεωνίδας Σουχλέρης, Νέες αγροτικές και οικιστικές εγκαταστάσεις από τους ύστερους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνοιστικούς χρόνους στη Βόρεια Λακεδαίμονα

Τη χρονική περίοδο 2009-2015, στο πλαίσιο κατασκευής του νέου αυτοκινητόδρομου Λεύκτρου (Μεγαλόπολης) - Σπάρτης, κατά τον έλεγχο των εκσκαφών του έργου από την ΛΘ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Αρκαδίας (από το 1ο έως το 14ο χλμ.) και την Ε΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Λακωνίας (από το 14ο έως το 46ο χλμ.), εντοπίστηκαν στη βόρεια Λακεδαίμονα αρκετές νέες αγροτικές και οικιστικές εγκαταστάσεις που μπορούν να χρονολογηθούν με ασφάλεια από τους αρχαϊκούς έως και τους πρώιμους ελληνοιστικούς χρόνους. Οι νέες θέσεις, σχετιζόμενες με το αρχαίο οδικό δίκτυο που συνέδεε τη Σπάρτη με τη νότια Αρκαδία και την κοιλάδα του Αλφειού, εντοπίστηκαν στις κτηματικές περιφέρειες των κοινοτήτων Σουλαρίου Μεγαλόπολης και Λογκανίκου, Αγόριανης, Πελλάνας, Κλαδά, και Αφισού του Δήμου Σπάρτης.

Στη θέση «Παναγία – Άγιος Κωνσταντίνος» της κτηματικής περιφέρειας της κοινότητας Σουλαρίου Μεγαλόπολης, στο 4ο και 5ο χλμ. του νέου αυτοκινητόδρομου Λεύκτρου – Σπάρτης, στην περιοχή της «Μαλεάτιδος χώρας», βρέθηκε αγροτική και οικιστική εγκατάσταση των κλασικών χρόνων.

Στο βόρειο άκρο της Λακεδαίμονος, οι αγροικίες και το αρχαίο οδικό δίκτυο στην κτηματική περιφέρεια Λογκανίκου, εντοπίζονται στην περιοχή της Βελμινάτιδος χώρας, πολύ κοντά στον σημερινό οικισμό Κυπαρίσσι Λογκανίκου και τις πηγές του Ευρώτα.

Σημαντική είναι η οικιστική και αγροτική εγκατάσταση που βρέθηκε στη θέση «9Α – Πέστροφα» στην κτηματική περιφέρεια Αγόριανης, η οποία αποτελεί ένα από τα λίγα παραδείγματα οικίας υπαίθρου με εσωτερική αυλή των κλασικών χρόνων που εντοπίζεται στην υπαίθρο χώρα της Λακεδαίμονος και γενικότερα της Λακωνίας. Και αυτή η εγκατάσταση σχετίζεται με το αρχαίο οδικό δίκτυο και βρίσκεται στα σύνορα της περιφέρειας των δύο μεγάλων οικισμών της βόρειας Λακεδαίμονος, της Βελεμίνας και της Πελλάνας.

Νοτιότερα, στη θέση «Νεράκια- Μπαριαμές», ανάμεσα στον ποταμό Ευρώτα και τον αρχαίο οικισμό της Πελλάνας, βρέθηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα και κυρίως κεραμική από αγροικίες που μπορούν να χρονολογηθούν στα τέλη των υστεροκλασικών χρόνων και στις αρχές της ελληνιστικής περιόδου.

Πλησιάζοντας στην πόλη της Σπάρτης, στην ανατολική όχθη του Ευρώτα, δυτικά τον σημερινών οικισμών Κλαδά, Κοκκινόραχης και Αφισού, εντοπίζονται πυκνά κατάλοιπα του αρχαίου οδικού δικτύου, αγροτικές και οικιστικές εγκαταστάσεις, χώροι λατρείας και νεκροταφεία των κλασικών και των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων.

Λεωνίδας Σουχλέρης
Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λακωνίας
lsouxleris@gmail.com

Αλεξάνδρα Σφυρόρα, Από το λατομείο στο ιερό. Αρχιτεκτονικά γλυπτά σε οικοδομικές επιγραφές

Οι οικοδομικές επιγραφές, και ειδικότερα οι λογαριασμοί και απολογισμοί δαπανών κατασκευής (ή επισκευής) ναών και άλλων λατρευτικών κτηρίων σε αρχαία ελληνικά ιερά, έχουν αντιμετωπιστεί από την έρευνα ως πολύτιμες πηγές, μεταξύ άλλων, της οικονομικής ιστορίας πόλεων και ιερών, των εμπλεκόμενων αξιωματούχων, της κινητικότητας των τεχνιτών, των σχέσεων των πόλεων και άλλων.

Μικρή αλλά σημαντική ενότητα των επιγραφών αυτών συνιστούν οι αναγραφές κατασκευής γλυπτών που διακόσμησαν ιερά οικοδομήματα. Εκτός από τα βασικά ερωτήματα που ανακύπτουν κατά τη μελέτη των οικοδομικών επιγραφών (όπως, με ποια κριτήρια τιμολογούσαν κάθε εργασία, κατά πόσον τα συμβόλαια επηρεάζονταν ή επηρέαζαν τις τιμές βασικών ειδών και άλλα τέτοια), ερωτήματα που συχνά σχετίζονται και με ενδογενείς περιορισμούς των επιγραφών αυτών ως πηγών, ειδικά για τα αρχιτεκτονικά γλυπτά έχουν διατυπωθεί απορίες για τις σημαντικές αποκλίσεις στις τιμές γλυπτών διαφορετικών κτηρίων –για παράδειγμα, συγκρίνοντας τις τιμές των γλυπτών του Ερεχθείου με εκείνα από τους ναούς του Απόλλωνος στους Δελφούς και του Ασκληπιού στην Επίδαυρο.

Στην ανακοίνωση επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις στα ζητήματα αυτά, εξετάζοντας αφενός κάθε αναγραφή προμήθειας αρχιτεκτονικών γλυπτών αυτή καθαυτή και ως μοναδική περίπτωση, αφετέρου όλες και συγκριτικά. Κάθε

αναγραφή αποτελεί μοναδική περίπτωση, δεδομένου ότι εξυπηρετούσε διαφορετικό σκοπό, ανάγκες και περιστάσεις, η διατύπωσή της έγινε από διαφορετικούς φορείς και επομένως είναι φυσικό να διαφέρει από κάθε άλλη. Επιπρόσθετα, για κάθε αναγραφή είναι σκόπιμο να εξετάζονται οι ειδικές περιστάσεις που επικρατούσαν κατά την κατασκευή του μνημονευόμενου έργου – όπως, ποιοι το είχαν αναλάβει, αν κατάγονταν από τη χρηματοδοτούσα πόλη, αν ήταν ελεύθεροι ή δούλοι· ποια ήταν η προέλευση της πρώτης ύλης· σε ποια ημερολογιακή εποχή έγινε το έργο· πόσο επείγουσες ήταν οι ανάγκες ολοκλήρωσής του· σε τι νόμισμα έγιναν οι πληρωμές· τι περιλαμβάνει κάθε αμοιβή και άλλα. Τέλος, παρατηρήσεις σχετικές με την καλλιτεχνική αξία των σωζόμενων από τα μαρτυρούμενα στις επιγραφές έργων και την προσωπική εμπέλευση των δημιουργών τους συμβάλλουν επίσης στη μελέτη του θέματος.

Αλεξάνδρα Σφυρόερα

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Ε.ΔΙ.Π. στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών
asfyroera@arch.uoa.gr

Agnes Thomas, Μορφές σκλάβων της αρχαίας κωμωδίας σε υστεροκλασικά και ελληνιστικά ειδώλια

Στην αττική κωμωδία, όπως την γνωρίζουμε από τη γραπτή παράδοση, κυριαρχούν στερεότυποι χαρακτήρες. Οι δούλοι στην αττική κωμωδία δείχνουν πάντα έντονη περιέργεια, δείχνουν όμως και φόβο και δειλία. Όλη τους η συμπεριφορά διαφέρει από τους κανόνες συμπεριφοράς του πολίτη και δημιουργεί κατ'αυτόν τον τρόπο τον αρνητικό αντίποδά της. Αυτά τα τυπικά χαρακτηριστικά του σκλάβου ακολουθούν μερικά ακόμα: η ημιμάθεια, η λαιμαργία, η δολιότητα και η αναίδεια. Σ'όλα αυτά βασίζεται η κωμικότητα του χαρακτήρα του. Αυτά ισχύουν κυρίως βέβαια για τους άνδρες, αλλά όχι μόνο. Η εικόνα των δούλων, έτσι όπως περιγράφεται εδώ και σε αντίθεση με την καλοκαγαθία του πολίτη, ταιριάζει και με άλλα τεκμήρια και απεικόνισεις από την αρχαία αθηναϊκή κοινωνία, η οποία θεωρεί βασικά δίκαιη την ύπαρξη δούλων και την υπερασπίζεται και με αυτόν τον τρόπο.

Αρκετά παραδείγματα ηθοποιών δούλων της αττικής κωμωδίας απεικονίζονται/αντιγράφονται από το 400 περίπου π.Χ. σε πήλινα ειδώλια. Οι μορφές βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με τις μορφές των πιστών και σεμνών δούλων στις επιτύμβιες στήλες. Μια ακόμα διάφορα υπάρχει: πρόκειται για απεικόνιση σκλάβων που –αν και υπερβολική και παραποιημένη – παριστάνει τον δούλο αυτόν καθ' εαυτόν: εδώ δεν είναι συμπλήρωμα της εικόνας, περιθωριακή μορφή δίπλα στον πολίτη. Δίπλα σε μορφές πολιτών, νεαρών, εταίρων και άλλων χαρακτήρων της κωμωδίας, αυτές τις μορφές των δούλων τις συναντάμε σε αστικούς κύκλους. Οι συγκεκριμένοι τύποι ή χαρακτήρες επαναλαμβάνονται άπειρες φορές σε ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα και εκφράζουν τελικά την κοινή γνώμη για κάθε ομάδα της κοινωνίας και επομένως και για τους δούλους.

Τα πήλινα ειδώλια των ηθοποιών σκλάβων έχουν, λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία. Πόση και ποια ομοιότητα υπάρχει ως προς το στερεότυπο του χαρακτήρα ανάμεσα στα πήλινα ειδώλια των δούλων και στους χαρακτήρες τους από την αττική και γενικά από την ελληνική κωμωδία σύμφωνα με τη γραπτή παράδοση, αυτό είναι

ένα από τα κύρια ερωτήματα στην εργασία μου. Η παρουσίασή μου θα περιέχει την ανάλυση μερικών εικόνων και ορισμένα γενικά συμπεράσματα για την κοινωνικοϊστορική ερμηνεία τους.

Agnes Thmoas

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κολωνίας
agnes.thomas@uni-koeln.de

Μαρία Τσούλη, Ομάδα αττικών σαρκοφάγων και επιφανή ταφικά μνημεία από την ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης

Στην ανακοίνωση αυτή θα παρουσιαστεί μία ομάδα μαρμάρινων σαρκοφάγων που εντοπίστηκαν στο εσωτερικό μνημειώδους ρωμαϊκού ταφικού οικοδομήματος, παρόδιου στην κύρια οδική αρτηρία Σπάρτης-Μεγαλόπολης, το οποίο εντοπίστηκε και διερευνήθηκε στη θέση «Εκκλησιές», βορειοδυτικά της Τ.Κ. Κλαδά, στην ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης, στο πλαίσιο αρχαιολογικής παρακολούθησης του έργου «Αυτοκινητόδρομος Κορίνθου-Τρίπολης-Καλαμάτας, κλάδος Λεύκτρο-Σπάρτη».

Θα επιχειρηθεί η τεκμηρίωση της προέλευσης των μνημείων από το αττικό εργαστήριο παραγωγής μαρμάρινων σαρκοφάγων, θα ανιχνευτεί ο συσχετισμός τους με το τοπικό λακωνικό εργαστήριο παραγωγής σαρκοφάγων στο αττικό στυλ και θα παρουσιαστεί η τεχνοτροπική τους ανάλυση και η χρονολογική τους κατάταξη. Επιπλέον, θα αναζητηθούν εικονογραφικά και τεχνοτροπικά παράλληλα με αντίστοιχα έργα γλυπτικής από τη Σπάρτη (σαρκοφάγοι, τραπεζοφόρα), τα περισσότερα ήδη γνωστά στην έρευνα αλλά και ορισμένα πρόσφατα ευρήματα σωστικών ανασκαφών οικοπέδων της Σπάρτης.

Επιπλέον, θα παρουσιαστεί η μορφή του ίδιου του ταφικού μνημείου, η σύγκρισή του με ομάδα παρόδιων ταφικών μνημείων από την ίδια θέση και ο συσχετισμός του με άλλα υπέργεια ταφικά μνημεία μνημειώδους κατασκευής, παρόδια στο οδικό δίκτυο Σπάρτης-Μεγαλόπολης, τόσο στην ευρύτερη περιοχή της Σπάρτης (Καλαμάκια Κοκκινόραχης) όσο και στη λακωνική ενδοχώρα (Νεράκια Πελλάνας), που ερευνήθηκαν στο πλαίσιο του δημόσιου έργου του αυτοκινητόδρομου «Λεύκτρο-Σπάρτη». Τέλος, θα επιχειρηθεί η σύγκρισή του με μνημειώδη υπέργεια ταφικά μνημεία από την ίδια την πόλη της Σπάρτης, από το Βόρειο Ρωμαϊκό Νεκροταφείο (Νεκροταφείο της Μούσγας) και από το Νοτιοανατολικό και το Νοτιοδυτικό Ρωμαϊκό Νεκροταφείο της πόλης.

Μαρία Τσούλη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Προϊσταμένη Τμήματος Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων, Αρχαιογνωστικής Έρευνας και Μουσείων, Εφορεία Αρχαιοτήτων Λακωνίας
mariatsouli@yahoo.gr

Μαρία Τσούλη, Δημήτρης Βλαχάκος, Ανδριάννα Κώτση, Νέα προϊστορική θέση στην περιοχή «Βρυσικά» Ξηροκαμπίου Λακωνίας

Στο πλαίσιο αρχαιολογικής παρακολούθησης του Έργου Ε.Σ.Π.Α. «Ολοκλήρωση του έργου παράκαμψης Σπάρτης, Τμήμα Σκούρα-Πυρί», εντοπίστηκε στη θέση

«Βρυσικά» Ξηροκαμπίου, ανατολικά της Ε.Ο. Σπάρτης-Γυθείου, εκτεταμένη προϊστορική θέση, η τελευταία φάση της οποίας χρονολογείται στην ΥΕ ΙΙΙ Α-Β περίοδο. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα καλύπτουν έκταση περίπου 4 στρεμμάτων σε έναν σύγχρονο ελαιώνα και εντοπίστηκαν σε μικρό βάθος από την επιφάνεια. Η άνω επιφάνεια όλων των αρχιτεκτονημάτων σώζεται σχεδόν στο επίπεδο θεμελίωσης, ίδιο σε όλη την έκταση της θέσης.

Εντοπίστηκε κτηριακό συγκρότημα της μυκηναϊκής περιόδου, αποτελούμενο από δύο μεγάλα ορθογώνια κτήρια (Κτήριο 2 και Κτήριο 3), παράλληλα μεταξύ τους, με εσωτερικούς χώρους και αρκετά στιβαρούς τοίχους (κάποιοι υπερβαίνουν σε πλάτος το 1 μ.). Προς Β/ΒΔ του συγκροτήματος αυτού εντοπίστηκαν και άλλοι χώροι (Κτήριο 1 και Κτήριο 4). Λόγω της διατήρησης των κτηρίων σε επίπεδο θεμελίων δεν μπορεί να τους αποδοθεί με ασφάλεια συγκεκριμένη λειτουργία, σημειώνεται όμως η παρουσία μεγάλου αριθμού θραυσμένων κυλίκων, ενώ αντίθετα, δεν έχουν εντοπιστεί εργαλεία και οστά. Η μελέτη της κεραμεικής είναι σε εξέλιξη, όμως η πρώτη εκτίμηση είναι ότι τα περισσότερα ευρήματα χρονολογούνται στην ΥΕ ΙΙΙ Α-Β.

Κάτω από τη θεμελίωση των μυκηναϊκών κτηρίων εντοπίστηκε πρωτοελλαδικός ορίζοντας με πολλά ευρήματα (όπως τριβεία, τριπτήρες, οψιανός, κεραμική) και λάκκους διανοιγμένους στο βοτσαλωτό στειρό έδαφος. Ενδείξεις για χρήση του χώρου κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους εντοπίστηκαν σε μεγάλη ακτίνα γύρω από τη μυκηναϊκή εγκατάσταση, όμως δεν παρατηρήθηκε διατάραξη του μυκηναϊκού ορίζοντα στα ιστορικά χρόνια.

Η νέα αυτή θέση συμπληρώνει τα αρχαιολογικά δεδομένα για την ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή της νότιας απόληξης της κοιλάδας του Ευρώτα κατά τη μυκηναϊκή περίοδο, και θα πρέπει να συσχετισθεί με τη μυκηναϊκή εγκατάσταση στον Άγιο Βασίλειο Ξηροκαμπίου και τις αρχαιότητες της ίδιας περιόδου παρά τους οικισμούς του Ανθοχωρίου αλλά και του Δαφνίου, από τις οποίες λίγο απέχει.

Μαρία Τσούλη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Προϊσταμένη Τμήματος Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων, Αρχαιογνωστικής Έρευνας και Μουσείων, Εφορεία Αρχαιοτήτων Λακωνίας
mariatsouli@yahoo.gr

Δημήτρης Βλαχάκος

Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λακωνίας

Ανδριάννα Κώτση

Αρχαιολόγος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λακωνίας

Χρυσάνθη Τσούλη, Ο τύπος του επιτάφιου πεσσόσχημου βωμού στην Κω: συμβολή στη μελέτη της προέλευσης του ρωμαϊκού επιτάφιου βωμού

Στόχος της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση μιας ομάδας μονόλιθων, πεσσόσχημων βωμών από την Κω, οι οποίοι είναι είτε αδημοσίευτοι είτε γνωστοί μόνο από επιγραφικά *corpora*, χωρίς πραγμάτευση της τεκτονικής τους μορφής. Η παραγωγή τους εντοπίζεται χρονικά από τον 2^ο π.Χ. μέχρι τον 2^ο μ.Χ. αι. Οι βωμοί αυτοί φέρουν κατά περίπτωση κυματιοφόρο επίστεψη, γωνιαία ακρωτήρια,

αετώματα ανάγλυφα στο επίθημα των στενών πλευρών και, η μεγαλύτερη αριθμητικά ομάδα, αέτωμα ανάγλυφο στο επίθημα της κύριας όψης. Ο ορθοστάτης τους μένει κατά κανόνα ακόσμητος ή, σπανιότερα, φέρει ανάγλυφη γιρλάντα που αναρτάται από βουκεφάλια στο μέσον κάθε πλευράς.

Την ίδια βασική τεκτονική δομή ακολουθεί και ο ρωμαϊκός επιτάφιος βωμός, ο οποίος ακμάζει στη Ρώμη και την Πομπηία από τον 1^ο αι. μ.Χ. και στη συνέχεια εξαπλώνεται στη Β. Ιταλία και στα παράλια της Μ. Ασίας για να φτάσει στη Μακεδονία στο δεύτερο τέταρτο του 2^{ου} αι. μ.Χ. Την προέλευση του τύπου του ρωμαϊκού μονόλιθου βωμού είχε αναζητήσει παλαιότερα η έρευνα στον δυτικό κόσμο, τις τελευταίες δύο δεκαετίες όμως τείνει να αναγνωρίσει την εξάρτησή του από τα πρώιμα παραδείγματα της αρχαϊκής Ιωνίας με την κυματιοφόρο επίστεψη και τα ευρύτερα διαδεδομένα κλασικά παραδείγματα με τους αετωματικούς κρατευτές του κυρίως ελλαδικού και νησιωτικού χώρου, αν και διατηρεί ακόμα επιφυλάξεις για το κατά πόσον το χρονικό διάστημα από τον 4^ο αι. π.Χ., οπότε απαντούν τα τελευταία κλασικά παραδείγματα, μέχρι τον 1^ο αι. μ.Χ., οπότε απαντούν τα μνημεία στον μητροπολιτικό χώρο, θα μπορούσε να γεφυρωθεί από τα πενιχρά δείγματα των ελληνιστικών χρόνων στον ελλαδικό χώρο. Η κωική ομάδα επιβεβαιώνει την αδιάλειπτη παρουσία του πεσσόσχημου βωμού με διαφορετικά επίθηματά καθόλη την διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων στον νησιωτικοϊωνικό χώρο. Επιπλέον, τεκμηριώνει ότι το ανάγλυφο στο επίθημα της κύριας όψης αέτωμα, που θεωρείται ιδιαίτερο γνώρισμα μιας ομάδας μακεδονικών βωμών του 2^{ου}-3^{ου} αι. μ.Χ., των οποίων κοσμή την απόληξη των τριών όψεων του ορθοστάτη, έναντι των ελεύθερων τριγωνικών ή καμπύλων αετωμάτων των μητροπολιτικών βωμών, εμφανίζεται στην Κω ήδη από τους ελληνιστικούς χρόνους, αποτελεί μάλιστα το χαρακτηριστικό της μεγαλύτερης αριθμητικά ομάδας των τοπικών πεσσόσχημων βωμών.

Χρυσάνθη Τσούλη

Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Επιμελήτρια στη Συλλογή Γλυπτών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου
tati732002@yahoo.gr

Νίκος Χαροκόπος, *οὐδὲ κόρδαχ' εἴλκυσεν*: Ένας πρώιμος κλασικός κρατήρας στην Ταρκυνία και η σύγχρονή του αττική κωμική σκηνή

Σε έναν πρώιμο κλασικό κρατήρα του ζωγράφου του Συρίσκου στην Ταρκυνία (Museo Nazionale Tarquiniese RC8261) απαντούν δύο ιδιόμορφες παραστάσεις χορού. Στη μία πλευρά, την περισσότερο μελετημένη, απεικονίζονται τρεις ανδρικές ιματιοφόρες μορφές σε έντονες χορευτικές στάσεις, με την αριστερή να προτάσσει χαρακτηριστικά την πυγή, ενώ η μεσαία τινάσσει το ένα σκέλος της προς τα πίσω. Η γκροτέσκα απόδοση των προσώπων τους, ιδίως της αριστερής με το υπερμέγεθες κρανίο και της κεντρικής μετωπικής με τα προεξέχοντα ώτα, παραπέμπει εύλογα σε προσωπεία. Στην άλλη πλευρά του αγγείου, τη λιγότερο γνωστή, απαντούν ομοίως τρεις ανδρικές ιματιοφόρες μορφές που βαδίζουν προς τα δεξιά άδουσες.

Το 1910 ο H. Schnabel θεώρησε ότι οι χορευτές της μίας πλευράς του κρατήρα ορχούνται στο ρυθμό του *κόρδακα*, του κατ' εξοχήν άσεμνου χορού της Αττικής Κωμωδίας. Ωστόσο, η νεότερη έρευνα στάθηκε γενικώς κριτική απέναντι στην

προσπάθεια ανασύνθεσης των *σχημάτων*, των βημάτων δηλαδή, του κόρδακα και γενικότερα των αρχαίων χορών μέσα από την αγγειογραφία, αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς του παραπάνω μέσου.

Αλληλένδετο είναι και το θέμα του περιβάλλοντος των παραστάσεων του εξεταζόμενου κρατήρα. Ο Schnabel και μεταγενέστερα ο Webster ταύτισαν τις μορφές των ζωηρά ορχούμενων με υποκριτές. Όμως, αρκετοί μελετητές έχουν διατυπώσει αντιρρήσεις, επισημαίνοντας τις αποκλίσεις στην εμφάνιση των ορχούμενων ιματιοφόρων από τις τυπικές μορφές των υποκριτών της κωμωδίας στην αγγειογραφία και την κοροπλαστική, προτάσσοντας εναλλακτικά μία σύνδεση με κάποιο ανεπίσημο, ιδιωτικό δρώμενο (όπως ήταν οι *μῆμοι*).

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει σε μία επισκόπηση της εικονογραφίας των παραστάσεων του εν λόγω αγγείου, με μία κριτική θεώρηση των στοιχείων που έχουν κοινά ή διαφέρουν από την κωμική εικονογραφική παράδοση. Τα παραπάνω θα εξεταστούν στο πλαίσιο της φιλολογικής παράδοσης για τη σύγχρονη του αγγείου Παλαιά Κωμωδία, καθώς και σε σύγκριση με ορισμένα άλλα πρώιμα κλασικά αγγεία που έχουν κατά καιρούς συνδεθεί με την κωμική σκηνή.

Νίκος Χαροκόπος

Υπ. Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

nickthegreekgr@yahoo.gr

Βασιλική Χριστοπούλου, Ερμαϊκή στήλη ρωμαϊκών χρόνων από την ανασκαφή τού Μετρό Αθηνών στο οικόπεδο Μακρυγιάννη

Κατά την ανασκαφή της Α' Ε.Π.Κ.Α. στο οικόπεδο Μακρυγιάννη στην Αθήνα για την κατασκευή του σταθμού «Ακρόπολη» του Μετρό, αποκαλύφθηκε η μαρμάρινη επίστεψη μιας ερμαϊκής στήλης, που είναι αμφικέφαλη και αποδίδει Ερμή και Διόνυσο. Ο Ερμής είναι γενειοφόρος, έχει αρχαϊστικά χαρακτηριστικά και ακολουθεί τον γνωστό τύπο του Ερμή Προπυλαίου, έργου πιθανώς του Αλκαμένη. Ο Διόνυσος αντίθετα, αποδίδεται σε νεαρή ηλικία, είναι στεφανωμένος με κισσόφυλλα και έχει ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά.

Ο τύπος των δικέφαλων Ερμών που κοιτάζουν σε αντίθετη κατεύθυνση δημιουργήθηκε για τον Ερμή Ψυχοπομπό το τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. Στην παρούσα στήλη ο συνδυασμός των δύο κεφαλών, δηλαδή του ώριμου Ερμή και του νεαρού Διονύσου, φαίνεται να υποδηλώνει την αντίθεση ανάμεσα στο γήρας και τη νιότη, αντίστοιχα.

Με βάση παράλληλα έργα, η παρουσιαζόμενη ερμαϊκή στήλη χρονολογείται στον 1ο -2ο αι. μ.Χ.

Βασιλική Χριστοπούλου

Αρχαιολόγος, Μ.Δ.Ε. Κλασικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

vassochristo@gmail.com

Αθανασία Ψάλτη, Διακηρύσσοντας την αξία του πολίτη: μία νέα ανάγνωση της μεγάλης πλαστικής των Δελφών κατά τους αρχαϊκούς χρόνους

Ήδη από τον 6ο π.Χ. αι. οι πόλεις - κράτη της Ελλάδας συναγωνίζονται στο μαντείο των Δελφών αναθέτοντας γλυπτά, τα οποία είτε είναι ελεύθερα, είτε αποτελούν μέρος του πλαστικού διακόσμου κτηρίων δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι ανάγλυφες μετόπες του θησαυρού των Σικυωνίων, οι Δίδυμοι του Άργους, η ζωφόρος του θησαυρού των Σιφνίων, το ανατολικό αέτωμα του αρχαϊκού ναού του Απόλλωνα, οι μετόπες του θησαυρού των Αθηναίων, η ζωφόρος του θησαυρού των Μασσαλιωτών, το ανάθημα της μάχης του Μαραθώνα, καθώς επίσης η φιδόσχημη στήλη του αναθήματος της μάχης των Πλαταιών. Τα έργα αυτά έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι προβάλλουν το ιδεώδες του ενεργού και αφοσιωμένου πολίτη, ο οποίος μάχεται υπέρ της ατομικής ελευθερίας και συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού γίνεσθαι της πόλης. Οι θεοί φαίνεται ότι υποχωρούν ή είναι συμπαραστάτες του θνητού μόνο για να εξισορροπήσουν τις αντίρροπες δυνάμεις, οι οποίες δύνανται να θέσουν σε κίνδυνο τη νέα πολιτική τάξη πραγμάτων.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε εάν η προβολή του ατόμου στα γλυπτά αυτά αποτελεί μέρος ενός συνολικού σχεδιασμού του ιερού, ο οποίος εξυπηρετούσε τις θεμελιώδεις αρχές της δελφικής θεολογίας και συνέβαλε τελικά στη διαμόρφωση της πόλης και του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Αθανασία Ψάλτη

Μ.Δ.Ε. Κλασικής Αρχαιολογίας, Προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Φωκίδος
efafok@culture.gr